

NÉPKÖLTÉS, NÉPDAL.

Gondolat-töredékek.)

Ha a népköltésről akarunk szólni, tudnunk kell mit értsünk rajta. Mert a mai idők beszédmódja sokat összezavar, sokat újból osztályoz és rendez. Kivált a költés neveit másképp fogja fel, másképp osztályozza. Itt pedig nem is csekély fontosságú megkülönböztetésekről, hanem a nép költői tehetsége méregetéséről, méltánylásáról, a költés kútfőiről van szó.

Nem foghatjuk a népköltés neve alá a népszerű verseket, melyeket egy időben, emberszerető czélokból írtak: oktató, jóra intő versek, erkölcsi és egészségi szabályok és effélék. Lehetnek népiesek, a népnek érthetők, kedvesek, de nem a nép lelkéből fakadtak; eszeskedőbbek, tudósabbak, mintsem a nép értő lelkéből származhattak volna. Tömegesebben, szárazabban adják az eszeskedést, mint a népnek költőibb lelke adná, ha eszmékkel, életelvekkel foglalkozik. Több benne az értelem műve, a reflexio, mint a mennyi az igaz költői felfogással és érzelmes tárgyalással összeférne. Az ily művek tanúsítják, ha jól összehasonlítjuk, mennyire költőibb a nép lelke, mint a némely korszakban elhatalmazott tanköltemények, leírások s ilyek szerzőié.

Nem tartoznak ide a nép köréből vett tárgyú, de a művelt világ számára dolgozott drámák, regények, népszínművek stb. sem. Ezekben a népelet elég hiven lehet felfogva, leírva vagy kiábrázolva, csak hogy nem a nép gyermekének állása pontjáról, nem is annak tárgyiasságával, formájával és nyelvével. Szigligeti vagy Eötvös, vagy mások némely drámáit és regényeit — egyiket inkább, másikat kevésbé — népieseknek ismerjük s a népet érdeklőknek: de a népből eredetteknek, a nép szellemében termetteknek senki sem gondolhatja.

Eötvös népies alakjaira nézve lehetne kivételt tennünk; de megjegyzésünk ezekre nézve is áll, egészben véve. Mert a nép, mint mondám, más állásponttól tekinti magát és a maga dolgait.

1) Első cikk az »Élet és Irodalom« Kolozsvár, 1885. I-ben. Másik része az Erdélyi Múzeum böcs. stb. szakosztálya Kiadványainak II-ik kötete 2. füzetében.

Ha költhetne e czélra, ha drámában vagy regényben maga-magát adhatná elő, sohasem a maga különösségeit, a felsőbbeknek feltetsző vaskos szokásait és idiotismusait, pusztai és mezei mindennapi eseményeit, csekély kalandjait stb. (neki ezek nem tárgyai) adná elő: hanem a megszokott látkörén túl és távolabb esőket: a pusztai élet hőseit, a katonává lett fiú nagy tetteit, a nagy urak és idegenek ellen folytatott küzdéseket; a maga köréből inkább az emberiesen mint a népiesség által érdekes dolgokat. A népies költők pedig nagyon is a kelmeit, (Erdélyi Jánossal szólva) a vaskost halmozták össze, azzal és nem az érzések s eszmék által kívántak hatni. Sokat akarnak tenni a nép szójárásai, kiejtése által — a mi a népnek épen nem érdekes; másokra is csak akkor hat valóban, ha a szólásokban, hangoztatásbeli sajátágokban valami szép és jellemző van. És a népnek eszméi is mások, máskép felfogottak, mint a műköltőkéi, kik közül nálunk kevés is volt igazán szeretett s vonzalom kapcsával foglalva a néphez. Más neki a szabadság, az egyenlőség. Más a hős, a szerelmes, az erős, a bátor. Azt a mi az ő körében történik, sok felfoghatta és tárgyalhatta, de az ő lelkével ritkán, kevés. És másképen tárgyalja ő maga, máskép az a költő, ki művelt körökbeli nézetek szerint állapítja meg az érdekest, a tetszőt, a jelest, s tanulmányai után a szépet. Lehetnek az ilykép létrejötték népies költemények, de nem népköltemények. Kivált pedig oly népnél, mely eltérő, sajátos szokásait nagyobb mértékben megtartotta, melynél a népiesség régi módon megmaradt. Bizonyos, hogy sokkal könnyebb a német vagy francia városiabb nép számára írni dalt, mint ugyanazon falusinak, kivált pedig a magyarnak s főkép a szlávoknak.

Az előbbi állításunk igazolására pedig alig kell egyebet felhoznunk, csak a népballadák s mesék tárgyait és tárgyalását, meg a karácsoni s egyéb misteriumokat. Ezekben, kivált a balladákban, alig van valami vaskosan népies, „hájszagú“ vagy piszkos. Legfelebb a bohózatokban, vagy bohós részletekben. Petőfi dalait nem a „teremtetté“-k, Arany Jánoséit nem az „ihajnáré“-k tesszik kedvesekké; a nép lelke az, mely ezeket megelevenítette.

Általában egy sem valódi népköltemény az olyan, melyben valaki a népet szándékosan akarja bemutatni a műveltebb köröknek, tehát a mely azt utánozza, egyszersmind a nézőknek érdekest, furesát, különöst, bizart akar előállítani. Maga az ily szándék és általában a szándékosság némi erőltetést, erősített színezést, a jellemző vagy leíró vonások keresettségét, kiválasztottságát okozza; röviden szólva, öntudatoságot, a természetesség s őszinteség ellenétét, a mivel torzítás, ferdítés, tehát élettelenység párosodik. Egy szóval a nép őszinte lelkével kell annak kimondatni, a mi a nép-

költés nevét megérdemelve akarja viselni. S ha más akarja, nem a nép édes gyermeke elmondani s megírni, a mit a nép érez és képzel, szükség, hogy az teljesen rokon lélekkel, a nép lelkével fogja fel s vegye magába a mit előad: a nép belső életét, lelkét. De legalább is az kell, hogy az ilyen mélyen és jó éles szemekkel tekintsen a nép lelke bensejébe, élete mélyébe. Oda pedig az tekinthet, a ki amannak tudtán kívül tekint bele, szeretettel nézi s fogja fel; szükség, hogy ugy egyesüljön lelkében a néppel, s ugy tegye magát annak helyzetébe, hogy oly őszintén szóljon ha dalol s ugy beszéljen el ha regél, mint a nép közül egy, mint annak hivatott dalosa. Ha igaz szeretet nélkül, csak kíváncsiságból leskelődik a nép után, vagy épen húmorral, sőt gúnynyal szól a nép képében és nevében; ki ugy beszélteti (ha ugyan beszél), vagy ugy faggatja, finciztatja (ha ugyan az nem teszi őt nevetségessé): ritkán hallja meg az igazit, ritkán találja meg a mit akarna, ritkán érti meg a mit lát és hall; és soha sem tolmácsolja jól. E miatt féltő is, hogy legnagyobb részök azoknak a miket ma népdal és balladaképen felmutatnak és árusítanak, vagy hitvány koholmányok, vagy átalakított s a néptől nem maga útján kifacsart, tehát nem hiven adható kores-szülemények. A szándékosan kihallgatott, vizsgálat alá nem rokonérzéssel vett, idegen és néha élelmes irodalmárok által úri göggel faggatott nép nem tárja fel szívet egész valójában, nem hallatja szíve legbelsőbb, legsajátosabb hangjait; kifejezéseit szépíti, gondolatait válogatja. Ennek utóbb is találunk még példáira; most csak azért említem, mert a népköltés mivoltára nézve nem mellőzhető. De a gyűjtők figyelmébe is nagyon kell már itt ajánlanom.

Hozzá teszem, hogy a nép, kivált a magyar nép, azért mutatkozik néhol, némely nép irónál oly együgyűnek, csaknem hülyének, még jóakarátú előadásban például Vas Gerebennél is, mivel vizsgálói nem ismerik fel minden rétegben, egész mivoltában, nem is vizsgálták ugy, hogy jól megismerhessék. (Jobb volna, ha nem is vizsgálnák, hanem családiasan ismernék, mint régen!) Vagy az írók csak a fel- vagy visszatetszöt jegyzik meg. Így többször hülyék beszédét adták ki nép beszéde gyanánt, a külöködöt veszik rendesnek beszédben, viseletben. Mintha az Európában czellengő angol teuristákból itélnék meg az igazit és az összest.

A népköltés neve alá nem tartozik sem a mit a népnek, lehetőleg az ő eszejárása szerint és nyelvével, sem a mit a népről vagy köréből mutatványképen a nép ismerői írtak. Az utóbbi is, de kivált az előbbi végtelenül sokat foglalhat magában, a mit a nép nem ismer, nem szeret, a mi nem az ő lelkében fejelett ki és nem azzal egyező.

Népköltésnek azt kell neveznünk, a mi a tulajdonkép így nevezhető, modern műveltséggel nem bíró, fajbéli ős-sajátságait megtartott nép lelkéből forrott ki, annak szelleme állapotával, ismeretei terjedtségével megegyez, az ő nem mesterkelt, nem is finom, de valódi s elég mély érzéseinek megfelel; az ő tartalmas és tárgyyszerű beszédével van elmondva; formái megegyeznek az ő forma-érzékével, nem sokfélék, de a komoly és nem komoly hangulat több változatának hű tolmácsa.

Tudom s másutt is jelzém, hogy itt a fő szó, a nép neve sem határozott értelmű, hogy a nép csak néhány mérföldön, nem távol eső községekben, csak egy-két százezernyi ember körében is különböző itt és amott. Egyik helyen többet, másikon kevesebbet tanul el a felsőbbektől, diákos, vagy éppen modern elvű és életű emberektől, idegenektől stb. S e mellett egyik helyen többet, másikon kevesebbet majmolódik. Művelődése s azzal együtt alakulása, sőt átalakulása halad elő, mindenütt, de néhol gyorsabban s vidékenként egyenlőtlenül. Szelleme, erkölcse itt magasabb, ott alantasabb. Szokásait, viseletét, beszédét finomítja, mesterkéli, újítja, itt inkább, ott kevésbé. A nép meghatározásával, ily irányban, megakadtak már régiebbek is; még inkább megakadni ma, midőn az egykori magyar népet sok oly helyen nem találjuk fel, sok legsajátabb jellemvonását oly helyeken találjuk kivesző félben, hol csak egy félszázaddal ezelőtt, legépebbek voltak. . . Talán az tehetné világosabbá a nép fogalmát, ha azt mondanók, hogy a valódi népköltemények annak az osztálynak tulajdonai, szerzeményei, melynek meséit, babonáit ismerjük, mely ezeket most is gyermekes hittel hallgatja és fogadja, mely ősi szokásait, lakodalmi, temetési s egyéb szertartásait leghívebben megővja, mely tudományos és idegenes művelődésben nem részesült s ha művelődött is, de az ősi egyszerű élet alapjáról el nem távozott (Scheffler: Die Volkspoesie d. Franzosen I. 6.); végre a mely néposztály erősebben vonta magához az értelmeseket, mint az értelmesedést, melynek körében a neveltebbek is népiesen éreznek és beszélnek.

Az utóbbira nézve érdekes elgondolni, hogy volt a dolog nálunk legalább a beszédre s nyelvre nézve. A XVIII. száz végeig. sőt újabb időkben is sok vidéken egyeztek, összeértek egymással a felsőbb és alsóbb körök, legalább e tekintetben. Az irodalom és a műveltebb társalkodás magyar nyelve az volt, a melyen az erdélyi fejedelmek és előkelők, meg a magyarországi előkelők szoltak és leveleztek. Utóbb tettek az idegen nyelvek hatást; a francia s német salonok hatására utóbb alakulhatott meg az arisztokratás jargon, az a vértelen és magyar íz és hangulat nélküli való beszéd, melyet a Mária Terézia korában úgynevezett, ma is úgy

nevezhető, nem „nationalista“ főurak (utóbb tudósok is!) beszéltek. A felsőbbek nyelve alig különbözött a népétől, attól, a melyen Heltai vagy Balassa Menyhért szerzője, vagy Aesop életirója beszélt; ez pedig épen az igaz magyar népé volt. Népiség uralkodott ennyiben legalább a felső köröknél.

De én úgy érzem, hogy még így sem adunk teljes és szabatos meghatározását a népnek és szellemének. A felső és alsó társadalmi rétegek, mint a leszálló köd, vagy aláereszkedő felhős átellenben a föld színe, mind inkább közelítnék egymáshoz, a nép erőlködik felemelkedni, felebb is emelkedik, (bár nem az égbe, hová vágyik, hanem a ködös levegőbe, mely minden előbbi hegyet, völgyet elfed szemei elől, de tiszta látást nem enged, tiszta légkörbe nem engedi jutni.) A nép gyorsan veszti sajátosságait s ide s tova alig lesz feltalálható, csak ott a hol bárgyúbb és tehetlenebb. E szerint a valódi népet máris a múltban kell keresni, a múltban található fel s csak az találhatja fel igazán, ki ott látta s ismerte. Innen-onnan felszedett sajátságokból kibontva, a műveltebb köröktől rá ragadt szólásokból, szokásokból kihántva leljük meg a nép elméjét, mely a ma ismert s egyedül értékes elméművek szerzője.

A nép rétegeihez képest a dal vagy más költemény is különbözővé lett, sokszor korcsosá és népietlenné. Így történt, kivált a hol kisebb tömegben élve együtt s diákos mesterrel, pappal érintkezve, eltanultak egyet-mást, elfeledtek többfélét; változott beszédök, vele együtt szellemök. Így lett a vőfi-, vagy kéro-, vagy bába-versekben divatossá a sok iskolai szólás, a római mythologia Vénusa, Mársa uralkodó elemmé, a népdalok, a versek nagy része didaktikus jelleművé, nehézkessé, vegyessé, tehát jellemtelenné. Mindez még nagyobb mértékben igaz a legújabb időkbeli népről. Az újkori ismeretterjesztés, politikai szónoklatok, közigazgatási iratok, népiesnek mondott hírlapok modern szólásaik, neologismusok stb. által egyfelől az értelmességet gátolják, félig megértett szókhöz szoktatják a népet s evel valóságos ferdülést okoznak s erkölcsileg tesznek kárt, mint a rossz tanítók; másfelől a dalköltői lelket tempítják el, a szó és a gondolat közt való természetes kapcsolatot semmisítik meg — mi nélkül nincsen nép- poesis, sőt általában életrevaló poesis sincs.

Nagyon meg kell hát gondolnunk, hol veszszük helyes példait vagy igazi mintáját a népdalnak s effélének, valamint azt is, mily elme ítélheti ezt meg.

Állítani merjük, hogy a nép körében születetett s nevelkedhetett fel valaki, s még sem fogja megítélni, jobban mondva megérezni, mi az igazi népies, nép lelkéből való, a dalban. Nem kis dolog, hogy általában irodalmi ismeretekkel és műveltséggel egy-

szersmind ép és az anyai emlőtől fogva hiven megőrzött szellemmel és nyelvérzéssel bírjon valaki. Hogy ezzel kevesen bírnak, az az oka, hogy a gyakori ismétlést (Hova mégy, hova mégy?...) a népballadák jellemére elégnék tartja némely közlő, — hogy a másik, ha Arany modorát eltanulta s némi sikerrel utánozza, az ő székében gondolja magát, — hogy ha néhány népies szólást az aratás, kaszálás, kukoricza-hántás vagy éppen leány-kérés köréből, eltanult és ismételtet, már a népköltés alapos értőjének s legalább is jeles nép-írónak tartja magát.

A népkölteménynek a tartalmát és fontosságát csak a rokonszenves műérzők ítélheti meg, az ismerheti fel. Ez pedig rokon, ha nem azonos a nyelvérzéssel, melyre megtanítani senkit sem lehet, mely csak közös származás, a néppel való gyakori és szíves társalkodás, a nép szépézésének, beszédjének alapjában való közössége által jöhet létre. Oly tehetség ez, melyet nem a népen kívül élés, annak egy távoli pontról s talán mint nevetséges vagy legalább különös tárgynak szemlélése és vizsgálása adhat, hanem annak kebelében születés, vele-élés, benne felnevekedés és megérés öntudatlan okozhat. Ez az együtt-élés, együtt-ézés naiv nyilatkozása mellőzhetetlen szükséges a népies műérzőkhez. Ez fogja a költői művekből kitalálni, kiérezni, kivetni a mi nem oda való; ez fog igazán gyönyörködni abban a mi mint valóban az övéié, tehát övé is, közvetlenül adja ízét, illatát. Az ily tapintat fogja eltalálni hol s miben lehet néha nagyon is elrejtve a nép elméjének ütőere, hová vegyült újszerű eszme, nem a népnél található szenvedély, nem a nép eszejárása szerint való eszeskedés vagy mondatkapesolat, vagy igen viritó szóvirágok, vagy igen illatos szódíszek. A gyűjtők sok nem alkalmast felvettek s ezáltal sok zavart is okoztak a valódi és csak félig vagy éppen nem népművek megválasztásában s megítélésében. Szándékosan történt, hogy Erdélyi meg Kriza gyűjteményeiket a népnél is hallható, de nem nép-eredetű dalokkal rakták meg. Nagyobb baj, hogy költőink is: Csokonai, Kisfaludy K., Czuczor (sokkal kevésbé Amadé, Horváth A.) sok olyat adtak népdal gyanánt a mi nem az. Azt mondhatni rólok, a mit egy helyen Steinthal mond Uhlandról, hogy némely népdalában nem oly nép-ézésű mint kellene; hogy ugyanazon dalt sokkal valóbban, igazibb érzéssel adja a nép mint a költő. (A becses, de hosszas fejtegetést ide iktatni lehetetlen. L. Steinthal Zeitschrift f. Völk. psychol. XI. 30 s köv.)

E miatt több dal korecsná tétetvén megzavarodik felfogásunk az igaziról, igazán nép- azaz fajszerüről, példányul tekinthetőről. Csak egy példát hozok fel. Egy kis dalgűjteményben egy dálnak ily sorai vannak: „Édes boldogtalanságom — kedves szerelmes

kis lányom, — lelkem mennyezetes ágya — örök üdvezítő vágya. — Szivem virágvasárnapja — reményem virágazatja (igy) — teljes örömem bimbója — álmaim látogatója. — Te édes kis mindenségem — végzetetlen üdvességem stb. Népdal-e ez s mint ilyen példánl tekinthető-e? Az a sokféle hasonlat, sok elvont szó, sok képtelen kép. . . Tehát a m. nép dalai ilyekekből állnak-e, ilyeket kedvellnek-e; az ilyek a népdal fő és lényeges sajátai-é? Petőfi és Tóth Kálmán a magyar nép lelke szerint tesznek-e az ilyennek divatoztatásában, gyakori, sőt túlnyomó használatában? Shakespearenél, Heinenál előfordúlnak ilyennek, az igaz: de népiesen és fajszerűen-e?

Számtalan dalunk felől vitázhatni: mennyi bennök a népi s mennyi az ellenkező?

II.

Nézzük meg hát, mi a kettő közt a különbség, kissé közelebbről vizsgálva.

Azt már sejtjük, hogy lehetetlen a kettő közt a határt biztosan és okoskodás által elvonni; de vegyük úgy, mint fentebb mondók: a népdalok s költemények legjobbjaiából, a régiebbekből tanuljuk ki a nép szellemét s a népköltés tulajdonságait.

Miben különbözik a nép szelleme a művelteketől? Csak az általunk felfogott és ismert újabb időkbeli nép szellemét tekintjük. A nép szűk körben él, a természethez szorítva helyzete által, a természetnek is egy kis köréhez, a többtől s másfélettől idegenen. Mert a hegylakó nem érzi jól magát a síkságon, a székely nem hagyhatja a „mindig zöld“ erdőséget, — még Oláhországban is inkább kalandoz, mint a magyar síkságon munkálna; — a síkföldi ember nem szereti a „görbe országot.“ Kis körében is alantasan jár, sűrű levegőt szí. E körből látja a legnagyobb tárgyakat: a napot és holdat, a derült és felhős eget, — lelki világában is sokat lát, nagy eszméket, nagy valókat. Ő találta fel a vallást, a csillagászatot, az orvostant, a mythosokat, a legnagyobb képeket és alakokat, miket az emberi lélek alkotott. A természet világából keveset értett, vagy sokat s mindent gyermekiesen értett; ezért környezeték óriások, tündérek stb. Mindenütt mozgást, életet lát. És mert gyermek, tényező személyiségeket sejt a felhőkben, a földön, az erdők fáin közt, a rét nádszálaiban, a forrás és folyam körül. A légköri és földi tüneményeket közvetlenül tapasztalja; innen az a megszemélyesítésre való hajlandóság, mely természetesen előáll, ha mozgást látunk és okát nem értjük. Gyermeki állapotban van képzelő tehetsége s e miatt értelme is. Amaz élénk, heves; emez erőtlén. Sokáig készült el az emberi elme csak arra is, hogy az ok és okozat közt való összefüggést felfogja,

mindenben keresse; az okot pedig feltalálni ríkan tudta s sok helyen maig sem tudja; okúl élő valót képzelt és talált az ősi ember: az erőket, a természetben rejtve tényezőket, a kicsinyben hatókat nem bírta esmerni. Ismeretei, természetesen, homályosak; nem elemez, nem összez. A természetet nagyban ismeri, vagy inkább tompán szemléli: ez magas képzetekre vezet. Nem kicsiben, parányi erőiben, mi elvonná az eszméktől. . . (Abducitur — reducitur ad deum! V. ö. Baco e szavát!) Neki nem oly képtelen az óriás fogalma; mert a szikla-csúcsok, hegyormok a sötétben ilyen képet mutatnak. Az ördög vagy gonosz szellem alakja nem lehetetlen; mert a medve, sárkány szörnyősége, dermesztő tekintete, kegyetlensége, ordítása oly vonások, melyekből egy minden szörnyőség összes megtestesítését megalkotni nem volt nehéz. Az állatokból könnyen lesznek felsőbb valók; tehát előállanak az állat-mythus, állat-mese; a medve például sok különösten, megkímél némelyeket, elődös másokat; a mókus játszi állat, de veszélyesen sért, hol itt, hol ott mutatkozik s ijesztgeti a gyermekeket. A róka világszerte ismeretes hőse a csalásnak, ravaszságnak. A farkas mint veszett, szakállas, stb. sok szörnyőséget teszen s felsőbb valóvá tette a képzelődés. A jövője felől nyugtalankodó, a haláltól s más bajtól féltő együgyű ember minden hangot jóshangnak szeret magyarázni: a holló, varjú, kakuk hangját stb. A tündérek, hozzájuk hasonló szentek s a szent szűz megjelenése nem hihetetlen neki, mert a légköri tünetények, köd- vagy felhőalakok, vagy a földszíni bolygótűz (ignis fatuus) nem érthető alakjait gyakran látja s véletlen feltűnésökben rettegi.

Ez főkép a képzelődésre vonatkozik. Érdekes, ha a nép érzéseit külön tekintjük is, a mint a természet kebelén vagy annak közelében idomúlnak.

A nép az életet úgy érzi, mint az a természet közvetlen hatalma alatt folyik. Kevesebb eszköze van arra, hogy magát tőle védje, vagy belőle kiemelkedjék. A földi tünetényeket közvetlenül érzékli. Ő érzi valóban, — azaz sem a betegesen ingerült kedély izgatottságával, sem az elfásultság szívtelenségével, hanem mint a természetet valódi gyermeke, az élet javait: a nap fényét, a jó levegőt, a hideget, meleget — hiszen alig van egyéb orvosa, mint ezek — a szeretetet és szerelmet, nem lázason, hanem igazán és erősen. A vihart, az égi háborút ő állja ki egész erejében; a halál és betegség neki mindennapi látványok; nem menekülhet előlük; keményen, de valódi meghatottsággal tűri az ilyeket. Neki tűnik fel, nem mint újság, vagy a képzelődés által mesterségesen színezett jelenség, hanem mint megszokott, megszokva csendesen szeretett, mégis mindig kedves vonzó képekben, a pusztá, a folyam, a zöldellő völgy, az erdő és a hegy-vidék, a tavasz és a

tél, a madár, mely cseveg és elszáll, a melytől szeretnénk izenni, mely fészket rak, hol aztán párja és fiókái vannak, mely körül örködve csapong. Előtte a felszálló sas, a jegenyén ülő holló, a sűrűségben hühögő bagoly, vagy szőlő kakuk, a hímes pillangó, a vándor gólya stb. Így a forrás, a patak, melynek lefolyása az életre eszmélteti, a folyó, melyen a csolnak vagy hajó átszáll, melyen kedveséhez jut a szerető, vagy más tájakra száll a képzelődés. És a sok virág, szemben a megérett gabonával, az ifjú világ és a szerelem képe, — a pünkösti rózsza, a csipkés levelű szőlő, a gyümölcsfa, a virágos vagy száradásnak indult bokor. Mindezeket ő látja, látásból ismeri, nem más után, nem elvontan írásból vagy festésből.

Sőt csak azt ismeri, a mit lát, azt érzi, a mit érez, a mit érzékei által megfoghat, láthat. . . Az elvont eszméket csak emberies alakban. Az Istent emberiesítve, a bűnt a gyilkos vagy rabló képében, a szabadságot a korlátozatlan csapongók alakjában. Haza rá nézve kevésbé létezik, csak a ház értelmében. Legfeljebb a földet, a tápláló és anyaföldet („az Isten földét“ már széles értelemben); ehhez vonzódik, mert ez táplálja, ez adja közvetlenül áldásait. A család az ő saját köre. Ebben határozódik élete; ettől veszi elnevezéseit; Istent, királyt atyának nevez; öreg nőket anyjának, ismeretlen embertársakat bátyának és öcsnek. Valódi családiaság az emberiségben. Valóban a családon túl nincs igazán népies élet: mert a nagyobb körű nemzeti élet kezdődik. De éppen ezért valódibb a nép érzése, mert kevesekre terjed ki s mind érzékelhető dolgokra, közel levő emberekre. És mivel érzése mindig összerű, mindig tárgyias. Az a sokszor emlegetett közvetlensége a nép felfogásának, beszédének, tehát költésének is, éppen e viszonyon épül, igen természetes és könnyen érthető.

Közvetlenül, azaz saját érzékeivel szemlél, lát és hall. Ritkán beszél azt, a mit maga nem ért, nem gondol, legtöbbször azt, a mit ért és tud; ritkán beszél azt, a mit mástól hallott; és csak úgy, ha érti s képzelí. Az ő körében mindennek egy saját neve van, egy külön neve; ő ennél többet nem ismer. A mint rá benyomást tett, a mint őt érintette, a mint ő hatását érezte, a szerint szól, tisztán, szabatosan. Mert a gondolatok nincsenek agyában összehalmozódva, zavarodva, egymásba ágazva; agya nincs megterhelve homályos ismeretekkel, messziről vett, elhalványult, vagy összefolyó képekkel. Beszédével nem akar hatást tenni vagy szerepelni; más kedvéért, vagy mellék-tekinetetért nem beszél más-kép, mint a hogy jön. Így jó létre a közvetlen beszéd és költés. Ez a természetes költés, — mert így is hívják a nép-költést; mint természetes nyelvnek, az anyai nyelvet, mely velünk és belénk született, belénk formálódott, bennünk gyarapodott a legelső kedély- vagy érzés-hangtól a legelvontabbig.

Ezzel határos a naivság — nativitas — a természethez való őszinte, tanulatlan hűség, a költői ének öntudatlan és akaratlan kibuzdulása, a képzelődést izgató érzéseknek játékba indulása, az érzéseknek és gondolatoknak reflexió nélkül szóba ömlése. Mellőzése a külső tekinteteknek, szabad kifejezése az emberileg szükségeseeknek érzett mondanivalóknak. Különösen pedig mellőzése ily formán az u. n. illemnek, vagy társadalmi conventiónak. Példánya Nausicaa, kinek nem jut eszébe a férfi öltözetlen volta, kit meg akar szabadítani. Vagy Antigone, ki az illemmel nem gondol, midőn panaszoja, hogy férfi szerelmét nem élvezve kell meghalnia. De sok más alak és jellemvonás a mi népköltésünkben is. Staelné így mondja ezt az olasz népről, (mely dalt költ?) „Ils ne font rien parce qu'on les regarde, et ils ne s'abs-tiennent de rien parce qu'on les regarde.“ (Semmit sem tesznek, semmit sem mellőznek azért, hogy látják.) A naivság érdekes példája a mit egy más nép dalosairól több német szerzőnél olvasunk. Esetleg néhány szerb énekes pór Bécsbe ment. Ott megtudták rólok, hogy jeles énekesek s megkérték, hogy dalaikból némelyeket művelt körökben énekeljenek. Alig lehetett őket rávenni. Azt hitték, hogy ki akarják gúnyolni, vagy belőlök csúfot üzni. Miután nagy nehezen ráálltak a kívánságra, dalaik elragadták a német művelt közönséget s becsületet szereztek népök költésének Németország egyik határától a másikig (Kleinpaul.) Ugyanezt érdekesen magyarázza az amerikai demokrat költő Whitman (Dowden Studies in Literature 485. l.) „... az állatok mozdulatainak saját irányosságával, önmagára nem gondolásával beszélni az irónak; az erdőbeli fák, az útféli füvek érzésének folytonosságához hasonlóan érezni: ez a művészet teljes diadalma. Ha olyat akarsz látni, a ki erre képes volt, olyat keress, ki minden idők mestereinek mestere. Nem láthatod a tengeri madár (csüllő vagy sirály?) repkedését a tengeröböl felett, vagy a telivér fajló tüzes mozdulatait, vagy a napraforgó virágot, a mint szárán gyengéden hajlong, vagy a napot, a mint átútazik az égbolton, vagy a holdat, a mint után feltűnik: mindezt nem láthatod nagyobb megelégedéssel, mint ama költőt. A legnagyobb költőnek legkevésbé van saját jellegű stílja; ennek elméje inkább csatornája a gondolatoknak vagy dolgoknak, a nélkül, hogy adna valamit hozzájuk, vagy elvenne belőlök.“

Az ily népköltéstől voltaképp nem kellene különbözni a műköltésnek, legalább dalainak nem; csak ezzel arányosan, lényegében azonosan, alakra nézve megfelelően nagyobbá fejlődni. A természetesség, naivság csak úgy megkívántatnék benne legalább alapúl, a létrejövés módjára nézve. A költésről, mondja általában egy kedvelt angol költő, hogy ha nem önkényt és úgy fakad, mint

a fából a rügy, vagy a virág, inkább ne is legyen. Goethére nagyon sokszor, legtöbbször illik, mit talán magáról a „dalos“ cz. költeményében mond: „ich singe wie der Vogel singt“ s mit utána egy élő spanyol költő is magáévá tesz, mondván: „ki tanított meg énekelni, kérdezték mindnyájan. Senki. Éneklek, mert Isten akarja; éneklek, mint a madarak.“ (Trueba: El libro de los cantares 22. l.)

De legtöbbször nem így van a dolog. Az embernek a természethez való szoros viszonyát, az érzések természetes kifejlődését hatalma alá vette az értelem, a figyelmet oly sok felé vonta, az elmét a külső és belső létnek oly sok tárgyával foglalkoztatta, hogy elfojtatott az érzés természeti hangja, mesterséges életet, hangokat tanultak el a természet hivatott tolmácsai a költők is. A reflexio hangját, az eszeskedés hangúlatát stb. A kezdetbeli dalok, hangzatos madarak elnémultak az utóbbi idők nagy művei mellett. Többet alkotott a műköltés, nagyobb emberek, nagyobb és sokszorosabb eseményeiről; bár mindig a naiv költés képeivel jelezve s ékesítve, azokból szélesítve és dolgozva ki. Végtelenül többféle s talán mélyebb érzéseket fejezett ki, de mindig a naiv költés magvait tenyésztve s módosítgatva az érzelem által.

Mert a népköltésben minden feltalálható bár elemi egyszerűségében. Ezt szép mesével világosítja meg egy ősi monda, melyet Grimm Jakob hoz. fel valahol, a népköltés mivoltáról szólván. A keletindiai mythus szerint Krisna földi anyától született. Az anya nem tudta gyermeke isteni voltát. De egyszer véletlenül felnyitotta száját a gyermek s az anya belétekintett. És ime csodálva szemlélte, hogy bensejében az ég és egész világ mérhetetlen fényessége ragyogott; a gyermek pedig e közben tovább játszott, mivoltáról semmit sem tudván. A menny és föld e bűbáját utánozzák az új idők s újnemű műveltség csodás alkotmányai: de az emberi szívet ezek által boldoggá tenniük nem sikerül. A szívnek kevesebb, de valódibb élvezet kell; vagyis a szívnek egyszerűbbé kellene idomúlnia, természetesebbé, fogékonyabbá, ahhoz, a mi legegyszerűbb és mégis legnagyobb: a természetes élethez.

Érdekes elnézni, hogyan alakul az egyszerű népköltésből a műköltés, a dalból az ének vagy óda, a kis regedalból az epos, a körénekből, váltogató dallásból a dráma. Hogy fejlődik egyes nemek kidolgozása. Hogy lesz a dór oszlopból a finomabb ion, s a virágos fejezetű korinthis, a nagy durva kövekből alkotott palotákból finom faragványos díszépület hőszin tornyaival. A poesisben is az egyszerűből s érzelmesebből, mégis fenségesből idomul az összetett, a változatos, a nagyszerű, mint a mező illatos kis virágából az óriási díszvirág, vagy a kezdetben buja tenyészetű növényből a

szoba túltengő, de szintelenül pompázó dísze. — A közvetlen észrevételt felváltja a közvetett eltanulás, megismerés, — az érzé-
sileg kedvest, az értelmileg érdeklő, mint a közvetlenségnek meg-
felelő szólásokat az elvont üres és conventio-adta szók. Hogyan
gyengül el a képzelődés alkotó ereje, hogy veszen erőt az utánzás
és majmolódás mesterkedése, hogy apad el az élet nedve, hogy
fogy ki a természetes hévség s áll helyébe az értelem hidegsége
s az érzéseket pótolni erőlködő affectatio . . . !

A népköltés törvénye a lélekbe van írva, homályosan sejtve,
állandó ösztönül; nem az értelem körében kifejtve, formulázva,
szabályokba foglalva található. A műköltésnek századokon túlról
leszármazott, rég megállapított törvényei vannak, melyek közül
némelyeket maga a legmagasb műköltés is megsokalt és megvet.
Igy a drámai három-egység törvényét, a költői nemek felosztását,
a ballada vagy óda régi formáit stb.

A kétféle költés érintkezik. Mindkettő tanul egymástól. A
népköltőig lehetnek a műköltő gondolatai, alakjai és képei. Gyak-
ran megnyerik a nép tetszését is. Innen a sok műköltemény a
népéletben s népköltemények közt. Hiszen a nép hajlandó, mint
láttuk, túl emelkedni a maga vonalán; de meg vonja is őket az,
a mi a felsőbbeket. De sokkal többet ér a műköltő a nép elme-
műveivel, a népélet friss levegőjével, hamisítatlan illatú virágaival.

A népköltés, azt mondtuk, sőt külföldiekkel is igazoltuk,
(Élet és Irodalom II.) itt-ott pusztulásnak indult; ott, a hol a
népélet szünni kezd s műveltség elborítja a népiséget. De ez csak
néhol történik, s talán legtöbbször csak egy időre. Lényegében
megmarad a nép és annak szelleme s költése is. Az marad, a mi
ezer évek előtt volt. A Zsoltárok költészetét semmi újabb vallásos
költés nem közelítette meg; az ősi parabolák, közmondások semmi
újabb böleselkedés által el nem avúltak. Igy mondhatni általában.
A mi időnk azon van, hogy mindinkább emberiesebbé váljunk, a
társadalomnak minél több bilincsetől megszabaduljunk; ez által
amaz egyszerű élmények mindig jötevőbbek és élvezhetőbbek lesz-
nek. A népköltés állandóságáról ezért mondja egy angol költő s
műbíráló: „Hogyan van ez? A felelet világos. Az emberi vélemé-
nyek ingatagok, a hittételek változnak, a tanok elvesztik uralmo-
kat: de az emberi érzések, ha általában változnak is, de igen
kevésbé, — soha ki nem pusztulnak, végkép ki nem irtódnak. Ezt
kell mondani a költésről is, a mit az emberi szívről, melynek az
hang-nyilatkozása.“ A népköltés él, míg a nép él. Vonzó marad,
míg ember érezni tud. Egyik korszak elfeledheti, a másik vissza-
tér hozzá, kivált ezután, midőn a társadalom megújítása s egy-
szerűségének visszaállítása érdekében világra kiterjedő s el nem
nyomható mozgalom folyik. Az örök szép halhatatlan; s ez az

általán emberiesen épül, valamint az érzés frissesége és mely e szépet alkotja, a természet keblén élő ember lelkének adatott.

A nép az marad, a mi volt; elméjének lényege nem változik. Mellékes tulajdonai változhatnak, gazdagabbá és szegényebbé lehet, de természete, mint helyzete is azonos marad. E miatt tartósak elmeművei. Nem csak a közmondások, melyek közül akárhány két-háromezer éves lehet, nem is csak a mesék, melyek közül némelyik (a róka s több más) az ősi indusoknál feltalálható; nem is a nap- és hold-regék, melyek Amerika őslakosainál s némely finn-ugor népnél úgy megvannak, mint Keletindióban: hanem a népdalok is. Tárgyak, mivel emberiségi, tehát örök. Formájok, mivel az örök szép érzésén alapúl, igen kevésbé különböző. Nyelvök hangzatos, a szép hangzás örökké érvényes törvényei szerint. Örökkévalók, mint az emberi egyszerű elme a népnél. Azt kell gondolnunk, hogy a legművészibb költés vagy műköltés becse is csak annyiban állandó, a mennyiben művei a nép elmeműveivel hasonló alapon állanak, azonos hűrokat pengetnek. A mi ennél több, az csaknem általában felruházás, ékesség, veszendő dísz; lassanként elavúl, mint az irás szerint a ruha, melyet a rozsdá és moly megemészt. Hová lettek a műköltés ékességei? Azok az ékesítő epithetonok, kicsiszolt szólások, a beszéd csillogó ékszerai, az ó időkől leszármazott virágok, változatok, cikornyák, melyeket az egészségesebb izlésűek osztálya megunt, az újabb kor valódi költői mellőznek. Valóban azt hisszük, hogy Homér műveinek sem ékesítő epithetonai, sem egyéb díszje nem adta az örök becset, hanem az ősi idők szelleme, mely benne természetesen és hathatósan tűnik előnkbe.

És ez az egyszerű elme, a nép elméje, a természetes erőben levő nép-szellem, alapja minden szellemi erőnknek. Gyökere a tudományokkal felszerelt lélek életének. Feltalálója a művészeteknek és tudományoknak. Ez érezte meg a harmoniát a hangokban, a rendet az égi testek forgásában, a mértant és természet-ismeret alapjait. Ez az alap-tulajdon mindenhez ma is; ez gyakran csudákat művel. Az egyszerű ember zene-tehetsége, a tanulatlan lélek festői és szobrászi hajlamai, az orvoslásnak egyszerű pór által való útba-igazíttatása stb. mindez a nép elméje mélyében fekvő őserőre mutat. A nép szava Isten szava. Azt jelenti az is, hogy ennek jelentetett ki az emberiséget vezérlő hiedelmek, sejtések, vallásos eszmék legnagyobb része, — ennek hirdettetett az evangelium. Ezt a legferdőbb helyzet, legsanyarúbb körülmények sem fojthatják el egészen. Megmarad ennek titkos belátása s erkölcsi nagy ereje, szép-izlése. A természet vad virágai ebből kelnek ki ott is, a hol művész-kezek nem vetették, nem ápolták; és azt mondják el a milliónknak, a mit Shakespeare-től, Burnstől, Petőfi-

től hallottunk. Mert náluk a természet őshangjai szólanak, az ősi egyszerű, de éles elme szikrái mutatkoznak. Világos gondolatok, erőltetlenül emelkedő eszmék, külső körülményektől nem módosított érzés-hangok, zengő dal-formák, mind ellenállhatatlanok. Olyanok, mint a síró anya jaj-kiáltása, vagy az örvendő gyermek hang-kitörése, vagy a dörgő, villámló ég alatt imádkozó ősember remegő szava. Természetes hangok az őskorból, a paradicsomból vagy a sivatagból. Tiszták, mint a szabad levegő, fényesek, mint a naptól világított szabad tér, vagy természetesen sötétek, mint a beborúlt ég, vagy egy színű táj, melyre éj borúlt. — Az ily elmeművek, kivált dalok, egyszerű szerkesztetlen beszéd, kevésbé színezve és kidolgozva. Azért a nép gondolatairól, a mint dalaiban kifejezi, nem válhat le idő folyamában semmi; az idő nem emészteti el, nem pusztíthatja meg.

Szomorú dolog, ha valamely nép körében kivész az ilyen őserő, az ember természetes szellemének ez a szabad nyilatkozása. A mai józan reformálók, társadalmiak és politikaiak nem törekedhetnek erre. A nevelés és iskolázás pedig e szellem megóvására és megerősítésére tartozik törekedni: a népben levő őserőt, a társadalomban a népiest (volksthümlich) megtartani és tenyészteni.

Mily viszonyban van a nép költői lelke és szépérzéke a legnagyobb költőkéhez, erre nézve legyen szabad csak egy néhány sort idéznem a német dal francia történetírójáról, kit németek s francziák becsülnek. Schuré „Histoire du Lied“ cz. művében Goethe dalairól beszélvén, így szól: „... cette chanson (G. egy dala) reproduit par le rythme et l'accent musical des vers les mouvements spontanés de l'âme, qui se traduisent nécessairement par les mouvements analogues de l'être physique. Toute la force communicative de la poésie est là. Sans doute il y a entre les Lieds de Goethe, et ceux du peuple la même distance, qu'il y a entre un esprit de premier ordre et une âme simple, entre un artiste accompli et un chanteur de village. Mais aussi bien y a-t-il entre eux cette sympathie secrète qui existe toujours entre le vrai génie et une vraie naïveté. G. est un improvisateur populaire... sa poésie coule de source, il répand ses vers a profusion, comme un magicien secoue des fleurs de sa manche... C'est que G. n'était pas poète sur le papier et dans son cabinet d'étude, il était poète parmi les hommes, à toute heure de sa vie, poète toujours vivant et actif“ (Schuré i. m. 381.) „... Ez a dal verseinek hangesése és zenei hangzása által a lélek önkénytes mozzanatait fejezi ki, melyek szükségkép természeti valónk mozgásaiban fejeződnek ki. Ebben áll a költés egész hatása. Goethe dalai és a népdalok közt láthatólag az a távolság van, a mi egy elsőrangú szellem és valamely egyszerű lélek kö-

zött egy teljes képzettségű művész és egy falusi dalos közt. De valódi titkos rokonszenv van e kettő között, a valódi lángelme és a valódi naivság között. Goethe népies rögtönző. . . Poesise magából a kútfőből árad ki, versei könnyeden és özönnel áradnak szét, mint a bűbájosnak virágai, melyeket köntöse ujjából szór. . . Ez pedig onnan van, hogy G. nem a papíron és a tanuló szobában volt költő, hanem az emberek közt, élete minden órájában, mindig élő és tevékeny.“

Látni való, hogy a mai embernek nem volna elég a mit a népköltés adhat. Természettel fejlettek a nép költőiből lyrikusok s epikusok; a nép költeményeiből a művészek költeményei. A költő tehetsége gyarapodott, magasabbra emelkedett, több irányba eljárt, szélesebb látkörben megfordult, többféle megésmert, megérzett. Kivált az írás elterjedése által több és állandóbb tárgyakat nyert az elmélkedés, elhatalmazott a reflexio, — a kicsiny elméművek kiszélesedtek, a szikrából láng következett, — a családban korlátozottan hangzó éneklést az ezrek éneke, a megalakult dráma váltotta fel. A mint a nemzet élete többoldalú lett, az ember többféle viszonyba jutott: több alakban, az élet több viszonyaiból fogatott fel. Az egyszerű növény beoltás, átültetés által bujábbá, tenyészőbbé lett. Nem mondhatunk ellene. Lehetetlen megtagadnunk a műköltés remekeinek fenséges értékét. Csak maradjanak a műköltmények az élet földjében gyökeredzve; megtartva a népköltés tápláló gyökereit életben, vagy az élet eredeti s valódi módjait és okfőit (vitae causas). Úgy mint az előbb mondottak szerint Goethe s minden nagy költő tette.

Mert valóban a népköltéstől nagyon függ a műköltés. Hol venné ez tárgyait ha elbeszél, ha nem a nemzet és nép mondáiban? Hol venné igaz hangulatát, ha nem a köz érzésben? Csak a nép felfogása szerint lehet bizonyos történelmi vagy mondai eseményeket feltüntetni a műköltőnek is. Toldi, Mátyás király, Kinizsi, sőt Macbeth vagy Faust csak annyiban költői tárgyak, a mennyiben a nép azokká tette s a mennyiben népiesek. A költésben úgy élhetnek, a milyekké a nép tette. Alkotni csak a nép tud; a nép amaz említett sejtelmes tulajdonsága, ihletettsége, mely által a valódi költők felavattatnak. A műköltemény hőseitől elvonná az élet színét, kivonná belőlök az élet erejét, a ki népies vagy mondai vonásaik nélkül tárgyalná s állítaná színre. Hogy igyekeznek a legnagyobb műköltők megtartani ezt a nézetet? Inkább lebecsátkoznak kissé a néphez, inkább egy kis babonát, együgyűséget, talán a nép-élet alantasabb nyilatkozatait engedik meg magoknak, mintsem az élet színét a dolgokról letörlnödni engednék. A valódi nagy költő kapcsolatban marad a néppel; a néphez vallásos érzése, történelmi tudata, a kor uralkodó érzéseinek

kitapintása és ebben való osztozás tartja vele összefüggésben. Legalább is megismeri jól, megismeri szívével; benső együttességbe jut vele. Megszokja, míg költői ihletésben dolgozik, úgy képzelődni, úgy szeretni, úgy gyűlölni mint az, a nép java; vagy az alkotó költői szellem által úgy állítani elő a királyt, a koldust, a gazdagot és szegényt, mint a nép körében saját színébe látta és érezte. Az ily műköltő népköltővé emelkedik, vagy azzá lelkesedik. Énekel úgy mint a nép, oly természetesen, oly valódi érzéssel; de éneklí az új idők legmagasabb eszméit is, melyeket ő túle megért és eltanul a nép is; mert a nép lelke fogékony a legnagyobb eszmékre is, ezekre tanítják a természet és az ős hagyományok.

III.

Az a czélom, hogy a költés legigazibb, legtáplálóbb gyökereit ápoljam, öntözzem, — hogy a költés mivoltáról mondjak el egyet s mást s ez által a költés boldogító hatását gyarapítsam.

Megkísértem hát elmondani azt is, hogy áll elő a nép- vagy valódi költés. Mert itt a népé és igazi költőé közt különbség nincs. Azt kell mondanunk, hogy a nép fiai közül a ki ihletve költ csak úgy teszi azt mint a Danték, Goethék, Hugók vagy Tennysonok. S a ki eltanult phrasisok utánozója vagy eltanult gondolatok idomitgatója, akár nép fia, akár a művelt körök gyermeke, csakugyan nem valódi költő az.

A költéshez, azt mondják, kettő kell, egy külső és egy benső. Benső erős érzés, kapcsolatban erős képzelődéssel és eszményi iránnyal, azaz eszmék szeretetével: kívülről pedig hatások a természettől és az ember-világtól. A népnél, mint láttuk, mind a kettő inkább meg van mint azoknál, kik a művelt élet körében foglalkoznak. Gyermekes izgékonyosság, az ő módja szerint eszménység, igazságérzet, igazság-szeretet, és a közvetlenül felfogott s nézlett természeti és ember-világ, melyeket ő nem elemezve vagy okoskodva, hanem a benyomások szerint tekint és tart meg. Az ő igazság-érzete erősebb mint a másoké: hiszen az olyan törvényen alapul, melyet a természetből fog fel, miután lelkét és esztét megnyitotta az emberies művelődés, melynek tényezői a vallás elemi tételei és a családi életből elvont tanulságok. Hogy miben tér el bármely felsőbb műveltségtől, a bonyolultabb társadalom szövevényes tanaitól és törvényeitől: azt nehéz volna itt kifejtteni. Alább az erkölcsiségre nézve teszek ide vágó megjegyzéseket. Elég az, hogy ő az igazságot egyszerűbbnek azért feltétlen kötelezőnek érzi, azért erősen lelkesedik s természettel érzelmes és idealista. A külső benyomásokat gyermeki elevenességgel érzi, élénken

képzleg és képeket alkot. Alkotásai számosak és állandók, — megmondtuk az okát: mivel általában emberiesek.

Neki már csak azért is kell énekelnie, dalolnia, mesélnie, mert arra inkább érkezik. Sokat él magányban. Lelkikép alkot és egyedül van, mikor teste munkálkodik. S a pusztai élet, a legel-tetés, a mindig azonos munka és társak gondolkozásra, mereugés-re indítják. A természet szemlélése nagyban, istenhez vezet, nagy eszmékre, nagy kérdésekre ad okot. Innen talányai, innen tépelődései nagy és nehéz kérdésekről, mint a nép-könyvekben látjuk. Innen a nagy eszmék népiessége, régisége. Nincs értelmeskedő foglalkozása; kevés elfoglaló gondolkodás-tárgya van. Ha szükség, elnyomatás kinozza, hallgatva tűr vagy kitör. Amabból a vallásos lélek bizodalma és áradozása származik, vagy néha hűmor is; ebből a társadalomtól elszakadás, erőszak, vagy ha mérsékeltébb az indulat, igazságot követelő lelkes szózat, mely a zsoldárokkal rokonszenvező léleknek felzsengését, érzékeny bánatos hangokba foglalt elmélkedését okozza.

Wer nicht sein Brod in Thränen asz. . . .

Er kennt Euch nicht, Ihr himmlische Mächte!

A ki pedig szenvedett, aligha nem gondolt arra, ki a szenvedéseket elfordíthatja a hatalmasokat megfenyítheti, a szegényért boszút állhat. (Oh milyen sokféle s mily megható poesis vagy legakább hangulat csatlakozik e szóhoz: szegény!) Az istenség a szenvedők keblének nyilatkozik; de kijelentés az is, a mit lelkében a költő szerető lelke érez. Keveset szeret — kit is találna a pusztán és a kis faluban — de azt erősen. Ármányos csel-szövésekre, találkozásokra, rejtezkedésekre sem hely, sem szabadság: tehát érzése őszintébb, nyiltabb, beszéde rövidebb, egysze-rűbb, élesebb. Általában érzései nem higgadhatnak elvekké, nézetekké, úgy, hogy magok után terjengve elmélkedő beszédekét vonjanak. Ezeket sem elméjében megtartani, sem leírni módjában nincsen.

Semmi sem érdeklí úgy, mint a nép-élet jeleseinek, a puszták hőseinek, a régi egyszerű idők hatalmas képviselőinek, az új társadalomnak meghódolni nem tudó Zöld Marczik s affélék tettei. (Furcsa, hogy ezek annyira honosak voltak s ma sem példátlanok nálunk s közös nevék még sincsen magyarul. A rabló név nem jó; mert azok többször inkább társadalmi, mint egyéni s nem is csupán anyagi indokból raboltak; végtelenül különböznek a modern rablóktól. A betyár név nem magyar, nem is felel meg jellemöknek.) Voltak köztök kalandos életűek, mint akármely olaszországi, vagy épen Robin Hood; voltak a társadalmi jogokért harcolók. Életük a nép előtt folyt le, tetteiket a nép figyelme, fé-

lelme, bámulata kísérte. Halálok emlékezetes, sőt ünnepies esemény volt, sokszor csudás jelenség kíséretében ment végbe. Tetteik már életökben szájról-szájra jártak; minden szájban változtak, minden elbeszélőtől megtoldattak, kiszínezettek, regényesekké tétettek. Egész életök utóbb érdekes nép-époszszá dolgoztatott, „historiává“ lett, dallammal láttatott el és énekeltetett. Így állt elő Zöld Marczinak előttem egykor egészen ismert historiája, gyönyörű részletekkel, a nép muzsájának egyik remeke. Így Fehér Lászlóé, Angyal Bandié, Sobrié stb. mely utóbbi egy francia színmű tárgyává is lett s egy költőnk regényébe is belefonódott. Ilyféle hősöknek minden tette azonnal költeménynyé változott, a fonókéak és esteli társaságok meséi közé jutott, azok hangulatába mártódott, azokkal együtt kelt szárnyra és adódott tovább. . . . Ilyek kalandjai hallatára azonnal felebb fokozódott a dalló népnek s a nép dallosainak érzése, hevesebbé, alkotóbbá lett képzelme; a rideg való nem elég ily esetben a nép gyermekének, nem megy az ő fejébe a mi szívét is nem érdekli: de előáll a poesis, ez színlíbe elméjébe az ily tetteket az által, hogy képzelt költött részletekkel színezi be, vagy zománcozza körül a rideg való szabályos alakját, — káprázatával hullámszóvá teszi s változatos vonásokkal foglalja be az egyszerűt vagy egy színüt. Sőt alkot a csekélyből nagyot s még a semmiből is valamit. Lelke a természet benyomásai s a biblia vagy más népkönyv képei, hangzatos, magasztos szavai által elő van készítve, hangulatba hozva; ekképen tudja megszépíteni, a széphangzat szárnyaira indítani a kissé érdekes létezőt is. Így mindenre nézve a mi elméjét mélyebben meghatja, a miben érezhető s nagyot vagy neki fenségest talált.

Lássunk példákat.

A német-osztrák háború évében a háborún kívül nagy szárazság, szükség, éhség uralkodott. E csapások szörnyű voltát a nép érzi csak, mely tetteleg szenvedti az éhséget stb., mitől a boldogabbak (boldog=gazdag a régi nyelvben) ebeiket is óvják. A csapásoktól felizgatott lélekben szülemlett meg a monda, melyet magunk hallottunk az alföld fővárosában. Mint valósággal megeseett csuda-történetet beszélt a nép, a mit itt megemlítünk. A Tisza mellékiről, távoli földéről jött az ember, a pusztán haladt át szekeren éjjeli setétségben. Hátra tekintve szekere farkán egy meztelen embert lát kezében kaszával. Megkérdi: mit akar; amaz csak azt feleli: hajts! És gyorsan haladnak legázolt gabona-táblák felett, holt testek között, feldúlt tájékon, vérző hullákon keresztül. Az ember visszatekint többször és visszazól, s a rém mindannyiszor kiáltja: Te csak hajts! . . . Valóságos Lamennais-i vagy ó-testamentomi kép. És esküdte az ember, kitől hallottuk, hogy ez csak a mult éjjel történt. Az éhség, szükség, háború elmúlt; vele a rémtörténet hatása és emlékezete is.

A francia háboru folyik, mind inkább fokozódott szenvedéllyel s rosz sikerrel a francziákra nézve. Ez a nép, mely különben is elég babonás, hiszékeny, együgyüen képzelgő, irtozatát, gyűlöletét, átkát s néha jóhiszeműségét képzelgésben testesíti meg. A porosz hadsereg vezérei, velek együtt 40—50 ezernyi hadi nép egy bányáüreg felszínére jutott, s ott leszakadva mind oda sülyedtek el. S több hasonló mese járt körül a háboru alatt, melynek már a postagalambok alkalmazása is regényes színt adott.

A német népnek is akadt költője épen ez alkalomból. Az első nagyobb csatákkal mintegy a föld alól vagy a tömeg homályos kebeléből megszólal Kutschke vadász; dalok, regédalok támadnak, hangzanak fel; kitől készültek, hol és mikor: nem tudni. Csakhogy Kutschke vadász költötte. De Kutschkét nem látta s nem hallotta soha senki. Nyomról-nyomra mondja el népének, hol biztatva, hol gúnyolva, mindig a nép ős erős nyelvén, balladai élénkséggel, drámaisággal a hadi eseményeket, naivul cselekedteti s mutatja fel Napoliumot (így), Garibaldit, mintha csak Hári Jánosból vagy a német ilyfélékből volna belőle egy jórész . . . végig éneklí a nagy háborut, minden esélyeivel, köz részvét mellett. S utóbb kisül, hogy Kutschke nem más mint egy érdemes főpap, ki a háboru idején itthon ült, de képzelmével ott volt és együtt harczolt.

Hogy származhatott a Wacht am Rhein, kérdik a német aestheticusok. A neve megmagyarázza. Szemben állnak a Rajna két partján, innen és túl, a német és francia örök. Két oldalról a virágzó partok, regényesen vonzó, mesés multu várak, várromok. Mi természetesebb, mint hogy itt éledjen fel és ébren is legyen a nemzeti gyűlölség, a szép „France“-hoz való vonzódás, a német történelmi tudattól századon át fentartott gyűlölet . . . hogy az itt fakadjon ki, a hol legerősebb s mintegy a hová központositva van. És itt fakadjon ki a dal is, mely idealisan adja a gyűlölet kifejezését. A dal szerzőjét ez esetben is csak jó idő mulva tudták meg.

Igy szülemlik a belső hajlam, a ben rejlő eszmék összpontosítása a felhevülés által, melyhez egyszersmind a hangézés is járúl.

Hasonló eredete lehetett Hero és Leandernek, az igen régi, oly sokszor kidolgozott, sokképen utánzótt költői történetnek. Ez mint tudjuk a Dardanellák szorosához van csatolva. Van egy régi görög elbeszélés, van német s angol magasztos kidolgozása. Utóbb elegyedhetett több változata, többképen módosúllhattak a részletek: az alap, az eredeti nézlet megmaradt s ez a fődolog. Az a mag, melyből különbözökép fejlik ki a növény, a helyzethez képest annak levelei, virágai stb. Ez a mag mikép származhatott?

Úgy, mint amott. Gondoljuk el. Ime előttünk egy szoros tenger. Ha hegyorom alatt állunk, azonnal elgondoljuk: hogy lehetne arra feljutni. Ha tengerszoros előtt állunk: ki tudna azon átúszni. Oly természetes ilyféleire gondolni, mint a magasban aláséstől félni, az éles fegyver szemlélésekor a vágásra emlékezni, — egy szóval a rokon nézleteket csatolni. . . . Előáll a képzelődés. Az előnkbe idézi az indító okot is. Átmehetne a tengerszoroson a leghatalmasabb erő, a leghatalmasabb indulat ösztönzésére; ez a szerelem. S aztán az emlékezetben levőkből megalkotódik az, a mit a néptől átvéve olvasunk a görögökuél, Schillernél és Byronnál. Ki előtt nem volna világos a motivuma Schiller Alpenjägerének?

Nagy érdekű Kleinpaulnál (Volks poesie 14). a „Prinz Eugen der edle Ritter“- eredetének elmondása. Hogyan következik őrésre az öreg vitéz, hogyan mereng az éjszakába s találja fel a gyönyörű dalt a kedvelt német hős magasztalására, hogy hívja fel az őrség idejének leteltével pajtásait a dal meghallgatására, hogy születik meg nem csak az a dal maga, hanem a köz lelkesedés karján a dallam is, dicsősége, emléke a német költői hajlamnak (Wolff Poet. Hausschatz 657.).

És melyik hadjáratban részt vett katona vagy tengerész az, ha csak valamennyire van meleg keble, képzelődése, beszédben ügyessége, hogy ne szeretne mesélni, dalolni idegen földről és idegen földön történekekről. Az emlékezet felhomályában sok megmarad azokból, miket egy ember ifjuságában élvezett, tanult, érzékelt bármily úton S ezekből előhozni s ha érzelmesebb: előénekelni: hogy ne volna hajlandósága. Az egyszerű ember lelkében sok olyan felmerül, a mi világosultabb lélekben nem. Az ily lélekben kel ki a költő gyermekded babonája, az ilyenben rémlik sok oly kép vagy látás, melyet a hideg ész elutasítna magától. És meggyökeredzik olyan hit, mely sok ábrándot hajt ki magából. A város alatt folyó, vagy tenger terül el. Abba évenként többen halnak; közhitté lesz, hogy a folyó áldozatot kíván. Tehát partjára kápolnát, vagy védszent szobrát kell tenni. Az Adriát a velencei doge eljegyezte évenként. És sok ezernyi ilyen; és ezt minden vallás pártolta, tenyésztette, csak a tiszta ősi keresztényiség nem. S vannak az új időnek is, és épen a tudománytól lejjővő, babonái, melyeket a nép elejtett szókból szed össze. A holdban lakó emberről, a sziklából kiugrott ősvilági madárról szólnak a sok közt példái az ilyeneknek. Mind a költői csirák táplálására szolgáló talaj előkészítői, a termő-erő fentartói.

Olyannyira az emberi természetre tartozik ez a képzelődés és az eszmék és érzések ilyen költői kapcsolása. Kivált a megfelelő hangoztatás, zeneiség nélkül való költés, az a mire az orátorok is

képesek és ki is térnek. Így Cicero, midőn azt mondja, hogy azt az élőfát, mely alatt Plato tanított, nem az ott folyó patak, hanem Plato beszéde tenyésztette. Vagy a philosoph, mint épen Plato, ki ha dialecticájával nem éri e tárgyat, költői lelkével emelkedik a magasba s úgy talál hozzá képet, melyben bemutassa; mintegy felhőt támaszt, melybe elmeríthesse az ész elől s az érzéssel sejtesse, mint Zeüs rejtette el felhőbe emberies szerelmét. De mindenikönnön megesisik, hogy meghatott lelkünk képzelve eszmél, képekben nagy eszméket lát, világosabban vagy homályosan eszméket sejt.

Forró napokon bezárt kocsiban útaza s napestén árviz dúlásával találkozva, sőt pusztítása által a bekövetkező éj előtt megremülve, éjszakába jutottunk, éjszaka utaztunk, sem eget, sem földet nem látva, csak a mécs halvány világánál elmélkedve az előttünk már nem álló ama veszélyről s a mégis talán előttünk lehető másneműről. A dörgés és villámlás rettentő s folyton kísér, folyton elől-utól fenyeget, mint egy bosszúálló hatalom, mely bűnünkért üldöz. Ennek jelenségeitől ijesztetve vagy legalább felhangolítatva arra gondolánk, hogy fenyegeti a természet ura az ő hatalma alól kifutni merészkedő gyáva és mégis daczos embert. E gondolattal révedező lelkünknek minden egyes dörrenés vagy villanás újabb lökést adott, mintegy újabb stropháját alkotó érzelmek gondolatainknak. Ettől még nagy lépés van a dalba vagy énekekbe foglalásig. A hangzat nem ily gondolatokkal s nem minden ily gondolattal jár együtt. Nem lesznek rithmusokká az érzelmes gondolatok kivált húzamosan, nem kíséri az érzések melodiája az értelem művét mindenütt izenként, szakaszonként. De a lélekben soká tarthat ez a helyzet, ez a hangulat, vagy ismétlődik utóbb is és tartóssá lehet. Így kivált társas élet és társalkodás hatására létre jön a költés külső formában is. A népnél egyszerű munkái s életviszonyai közben. A magasabb műveltségű embernél magasabb érintkezései által. Az érzékek révén behatott külső események és az eszmélkedés által elvont magas eszmék, a különböző arányokhoz képest előállítják a népköltés könnyedebb, és a műköltés magasztosabb elvontabb műveit, hogy amazok játssziabban és közvetlenebbül, ezek komoly gondolkodással vegyült érzékek által vitessenek az eszményihez.

IV.

Ha tudjuk milyen a népkötemények, kivált népdalok születése — a mesék, mondák részint hasonlókép a dal vagy ének formájában születnek meg, részint alaktalanul jönnek át idegen népektől — gondolhatjuk azt is, kik a szerzőik.

Az emberiség szellemi ereje, értéke, működése, mindig egyé-
nekben szemlélhető az egykorúaknak; de mindig ember-tömegek-
ben mutatkozik a távolabbi nemzedéknek. Még az átmaradt egyé-
nek valója s neve is elmosódnak utóbb. Volt Homerusa, Orpheusa.
Aesopja, Romulusa stb. s egyéni Jézusa a mult századoknak, ma
mindenikből elvont, egyéniségtelen külső vagy általánosságban fel-
fogható nézet irány vagy tan lett. Mintha talán nem is léteztek,
csak ábrándokból, képzelt jellemvonásokból tömörültek volna egyé-
nekké vagy egyénekből lettek volna utóbb árnyakká, mesés ábrán-
dos köd-képekké.

A nép dalai közt is a legnagyobb s talán a legjobb résznek
nem egyén tudunk szerint a költője; nem tudjuk ki írta, ki
kezdte. Mindenkiévé lettek, (quavis sibi sperat v. tribuit idem).
Mindennel közös a tartalma; a formája mindenki lelkéből szár-
mazhatott: mindenki csinálhatta volna. Mert mint teste, lelke
minden embernek azonos, úgy van oly dolog elég, a mit mindenki
érezhet. Ilyek a népdalok tárgyai. Szerzőjük lehetett ez is, amaz
is és ezer más. Ha a maga dolgait mondaná, ha egyénisége jeleit
előnkbe tolná, más volna; érdekes volna tudni: kinn esett ez, ki
beszél így. De ellenkezőleg van. Közöst, emberiest mond, a mit
minden érez, minden mondhatna, minden is mond utána. Ha az
egyént előre ismernők, érdekes volna; ha nem ismerjük, nem is
kérdeszünk utána. És ez igaz a dallamról is. Ép ugy közös,
egyszerűen mindenkitől származható, legelemibb hangzatokból eredő,
melyek ép ugy egyiránt érezhetők és egyenlők minden embernél,
mint közös és azonos hatású a sírás vagy gögicselés módja a
gyermekeknél. Felmagasztalt érzésnek ez is megy tanulás nélkül,
ugy mint Aranyinak vagy a „Prinz Eugen“ szerzőjének stb.
Együtt ülnek közös munkánál az est homályában, együtt éreznek,
a meghatottság egyenlő fokán vannak: oly könnyű ezeknek közös
hangulatban közös hangokra fakadni, közös hangzatokban és dal-
lásmódokban találkozni, mint az eszmékben, ugy a dalban is össze-
és együtt hangozni.

Mégis kétségtelen, hogy egyéni működés, feltalálás és alko-
tás nyomaira akadhatni, különböző módon. Néha a maga sorában,
máskor a műveltebb osztályban találja fel a nép, a ki néki dalt
költ és éneket kezd. A spanyol népköltő Trueba beszéli, hogy
hozzá vers-íratás végett eljárnak a szerelmesek és házasulók. Az
olasz népnek ma is sok különböző vidéken számos rögtönzője van.
Érdekes ennek néhány példája Tigrinél (Canti popolari LXV. l.)
Itt említ egy Mária nevű fiatal leányt, ki soha költői munkát nem
olvasott, de sokat tud könyv nélkül és ugy rögtönöz. Másikat igen
elmés még ifjabb leányt. Mikor kérte ezt, hogy mondjon neki
egy rispetto t (rövid üdvözlő versecske a szerelmeshez), így felelt:

„Oh uram, annyit mondok én mikor éneklek, de most...; ugy kellene, hogy mind itt volna előttem a ki akkor... Ha azokat nem látom, nem jön a gondolat.“ Dallás nélkül nem tudnak költeni, azaz dalhoz conceptiójok nincsen ének-hangzás nélkül, mely hangulatba hozza. Ily gazdag erét a költésnek találta a pistoiai Alpok táján Tommaseo (u. o.). Megjegyzi, hogy az ily énekesek megénekeltek a hadi eseményeket is, ha elmondták nekik s nem szerették, ha lemásolták verseiket, mert értékteleneknek tartják s inkább szégyellik... Vagy a mint gondolom azért, a miért dolgozatunkat általában nem örömezt adjuk másnak felolvasni, félvén, hogy gondolataink elferdítettnek, érzéseink meghamisítottak és belőlök saját hangulatunk elenyészik. Ugyancsak Tigrinél mondja egy porleány magáról:

„La natura ci venne a nutricare“ (a természet lett nekünk tanítónkká.) Ugyanez mondja a maga költéséről:

„Se voi volete intender la mia scuola

Su questi poggi all' acqua e alla gragnuola

Volete intendue lo mio imparare?

Andar per legna o starmene a Zappare.“¹⁾

Pittré egy másik gyűjtő, ki a sziciliai dalokat meg azok élő rögtönzőit nagy gonddal keresgeti fel, sokat talál még írástudatlant is, például egy Calefiore nevűt (Studi di poesia popolare 102. l.), kire nézve nem is tartaná jónak, hogy megtanuljon írni és olvasni. — Sokkal kevesebb nyoma van az ilyesnek a francziáknál. Legkevésbé pedig írást nem tudó emberek ügyes rögtönzésének. A mely dalokat igazán népies jellemmel találunk nálók, régiebeknek tarthatók. Az újabbak a városokon s kivált Párisban tenyésznek. Ezeket városiason népieseknek mondanók. Nem csak könnyűek, hanem könnyelműek; nem hangzatosok vagy hangulatosok, hanem csupa hangzatok; mélyebb érzés nélkül valók, tartalomra nézve szegények s csaknem üresek. Bámulatos termékenységgel jönnek létre, ha Nisard „Chansons populaires“-jének hihetni.

Gazdag az új görögök népköltése is, kivált népdalaik irodalma. A nép ilyes művein kívül, melyek annak tulajdon kebeléből fakadnak, számosak a műköltők népdalai is. Az összes oly nagy tömeg, hogy miattok az új görög nép beszédéről olyanformát mondtak, mint valaha a Tisza folyam vizéről, magyaros nagytással: hogy több benne a hal mint a víz; tehát a görög nép beszédében több a dal, mint egyéb. — Van népköltésök s népköltőjök a szláv népeknek is. Egy német útazó megkérdezé egyszer egy ruthén paraszttól: maga költötte-e a dalt, melyet elmondott?

¹⁾ Akarjátok venni tanításmot? Ama dombok alatt, vízben, jegesesőben akarjátok hallgatni tanításmot? Járnai az erdőre vagy velem kapálni? (czaplatin)

Az ráneveté és így szóla: Ah, hiszen az ilyet senki sem csinálja, csak mindenki tudja. Ki tudná melyik úri hölgy csinálja a divatot, kinek szekere az első kerékvágást? De még azt sem tudják, mint Steinthal mondja, hogy tudják, vagy hogy tudnak dalolni. Egy orosz utazó a szibériai népek közt időzván, egy alkalommal megkérdezte a szállás-adó tatárt: tud-e énekelni? Az határozottan felelé: nem. Nemsokára halál- eset történt a háznál s ekkor az utazó halotti énekeket hallott tőle.

Nálunk sincs e dolognak vége, legalább még eddig. A falu költői, vagy nótásai megkevesedhettek, ízetlenebbekké lehettek. A népballadák közt lehet koholt elég. A nem régi szép énekek, péld. Zöld Marcziról s másokról elveszthettek, vagy gyenge töredékekben maradtak fen: de a nép költői ere nem apadt ki. Még néhány évvel ezelőtt ügyesen alkották a Kossuth-dalokat, meg Garibaldi dalát, meg gúnyos dalokat a sok bankóról meg a zsandárról, meg képviselőválasztásra egyet-kettőt. Még mostanában is hallunk hasonlókat, bár össze nem igen gyűjtik. Műköltőink közül sem egy találkozott, kinek népdal-költése sikerült. Kisfaludy K. némely dalában találunk valamit, nem a nép eszéhez s szívéhez valót. Vörösmartynál igaz hajlamot találunk erre; de a népdal-, sőt dal-költés sem volt erős oldala. Czuczornál a hangulat igazi s csak egy-két szóláson látszik a mű-költő nem alkalmas kifejezése s nem épen egyszerű képe. A mesterek Petőfi és Arany. Az utóbbinál néhány dal, az előbbinél sok; az utóbbinál minden részletben, az előbbinél némi kivétellel csak a nép szavait és érzéseit találjuk. De Petőfi kiválón a magyar ifjúság dalosa, a művelté és diákosé, a nagyra törőé s nagyhatóé, az emelkedettebbé és merészé. Arany magáé a népe, mely vele teljes szellemi rokonságban áll, melynek egyszerű lelke véle fogódzva igen magasra birna emelkedni. Jellemzők képei, hasonlításai. Emez felfordult világot, tehát nagy eszmét mond nagy képben s mégis közlelről szemlélhetőt és érthetőt; olyat, melynek szemlélése nem ver le, vagy a mely képtelen voltával nem riaszt fel. Amaz kisebb tárgyat nagy eszmével hoz kapcsolatba, képtelen arányokat ad a dolognak; ez által gyakran szilaj tréfát úz, ábrándos szenvedélyre ragad, míg amaz szelid melancholiát és csendes hűmört tanusít, mire csakugyan hajlandóbb volt. De erről itt bővebben nem szólhatni.

Miért ne lehetne Uhlandnak vagy Heinének, vagy Tennysonnak s kivált Burns-nek s a mieink közül az utóbb említett kettőnek népdalt költenie, ha ihletése perczében teljesen úgy érez mint a nép, a nép kebeléből vált ki, vagy abba olvadt bele, ha egy ideig nem érzi egyéniségét, lerázta e perczekre a műveltség felszerelését? Ha oly helyzetbe juthat mint a nép fia, hogy mindent

érez, a mit a nép, semmit sem érez, a mit az nem; egész szellemisége azzal közös? Ily értelemben a népdal nem egyén s talán nem is egy nemzedék műve. Egyéni, azaz nem közös érzés művét más éneklők nem fogadhatnák el; annál kevésbé sok százerek (Steinthal: Zeitschrift f. Völkerpsych. XI. 30 s köv.).

Érdekes a műköltő és nép hason tartalmú darabjait összevetni. Erre ad példát a most említett szerző az idézett helyen, megbizonyítván, hogy a mely dalok motívumait a néptől veszik is, és a melyeket a népdalok szoros szem előtt tartásával költenek, azokra nézve is eltérnek a nép szellemétől. Például hozza fel Uhland „Der gute Kamera d“-ját, e valóban szép és népies költeményt, a milyen csak nép-költemény lehet. Felmutatja ennek azt a változatát, melyet egy schwarzwaldi pásztorfiútól hallott, és azt mely Uhland dala átalakításából származhatott, de a melyet ő egy szolgáló dallása után jegyzett fel. A pásztorfiúé előtt elhalványul az Uhlandé „mint hold a nap előtt“; de a szolgálóé is érdekes jeleit mutatja a nép felfogása és szólása módjainak.

A mi nép-balladáinkat nem igen hasonlíthatni össze, mert tárgyaik ritkán azonosak a mű-költeményekéivel. De nagyon tanulmányos megnézni, mi különbség van Czuczor erőltetett „Szondi“-ja és Arany „Szondi két apródja“ közt; bár ez utóbbi sem nép-költemény. Vagy hogy dalt vegyek fel s nem románcz-félét, mi különbség van a Czuczor Megcsalatkozott legénye és a Sárge-csizmás Miska csalatkozása közt; pedig ez utolsó sem minden ízében a nép elméje szülöttje. De meg kell mondanunk, hogy a különbségeket feltalálni nem könnyű s valóban inkább az érzés-rokonság, mint a népnyelv ismerete segíthet rá; teljes együttérzést, (egy húron pendülést) congenialitást kíván. Azt sem kell felednünk, hogy kevés népdal van, melynek legalább egy részén, kivált a főgondolatot kifejező első szakaszok folytatásán a műveltek hatása ne lássék. Nézzük például ezt a hangulatáért, benne levő képért csodálva csodált dalocskát:

Nem anyától lettél — rózsafán termettél,

Piros pünkösdi napján — hajnalban születél.

Orczáid rózsái — ha enyém volnának

Égő kebelemre — tüzném bokrétának . . .

Nekem úgy tetszik, hogy ez a második szakasz, kivált az égő kebel és tüzni miatt, igaz tüzi, de diákos költőtől eredt vagy módosított rész. — Így a szárad a bokor a tetőn kezdetű szép és igazi népdalnak második szakasza nagyon didaktikus és gyanús eredetű szólásokból áll.

A népnek nagy előnye, a mit hiányának gondolnánk, hogy nem irogatja le, nem csiszolgatja, fényesítgeti (a régiek így mond-

ták volna: törlítí) a mit érzései után dalol. Nem is könnyen és gyorsan ír. Ekkép nem is *ír* dalokat, hanem *költ* és énekel vagy dalol. Így nem fagnak meg érzései, nem szállnak el belőlök az érzések, azok melege s hangulata. Valóban a papír — az előbb mondottak szerint is — messze van a szívtől. Az érzés illóbb, torrongóbb, kényesebb, mintsem sok idomitgatást kiálljon. Innen a költők izgathatósága s az, hogy igazítani nem szeretnek; még kevésbé igazíttatni.

Az igaz költő a rögtönzőtől is nagyon különbözik; bár itt-ott meg van is az a hajlama. A rögtönző feladott tárgyról, néha elvont tételről gondolkozik s úgy erőlködik érezni; érzéseket utánozni, képeket, szólásokat gyűjteni és illeszteni össze. Tehát épen megfordítva jár el, a költés természetével ellenkezőleg, mely külső októl meghatva, vagy benső érzéstől indítva kezd szólani. Ez mindig érez, az mindig csak szinlel.

Meglepően érdekes a mit Dante mond magáról (Purgat. XXIV.), mikor azt kérdik tőle: ő-e ama szerelmes költő? Elmondja hogyan származnak költeményei:

„ . . . io mi son un che quando
Amor mi spira, noto, ed in quel modo
Che detta dentro, vo significando.“

Erre a kérdő többek közt ezeket viszonozza:

„Io veggio ben, come le vostre penne
Diretto al dettator sen vanno strette
Che dalle nostre certo non avvenne.
E qual più a gradire oltre ti mette
Non vede più dall' uno ad altro stilo“;

(„ugy szoktam, hogy midőn — szerelmem ihlet, azt megéneklek s igyeu — a mit belől sugall, azt dallam el csupán.“ — „Jól látom e szerint, hogy tollad a belső — érzés sugalmihoz hiven szorítkozik, — és ezt a mieink bizony nem így teszik. — S látom minél inkább megszédít a gyönyör — annál kisebb a két nemű stíl gondja is.“)

Ily értelemben mondja az íróról Chacer is a egy helyen (Longfellow Dante. Leipzig. Tauchnitz II. 292.)

„ . . . a skrivenere
. . . can no more tell what that he shal write,
but as his maister beside doth indite“

(„az író nem tudja már mit kell írnia — csak a mint mestere diktálja úgy ír“).

Vége Goethe is, ki Sängereben a már idézett gyönyörű szókat mondá, a Wahrheit és Dichtung egy helyén így szól magáról: „oly útra tértem, melyből egész életemen át nem tudtam

kitérni: szokásommá lett képpé, költeménynyé alakítani mind azt a mit élvezék, a mi bántott, a mi bármikép elfoglalt vagy érdekelt.“ (Schuré i. m. 363. l.)

Valóban nagy különbség van az ihlet után éneklő s a felvett tétel szerint mesterkélő, dolgozó és író között. A kettő, az éneklés és dal- vagy ének-költés elszakadtak egymástól; de a költőnek, még talán az elbeszélőnek sem volna szabad az éneklő hangulata nélkül írni. A régiek még az elbeszélő verseiket is énekelték s a drámán is elarádta a lyrai hangzat s összehatott benne a beszéddel a zene-kiséret, igen sok esetben. A költés és költők neve is érdekesen tanít erre. A poeta név az alkotástól van s megelőzte az aoidos éneklő név. A dichter a diktálástól, ol. dettare, melynek nemesebb értelme van, mint a mit közönségesen gondolunk; mert belsőbb ösztön s felsőbb akarat és erő sűgallását is jelenti. (V. ö. magyarul: diktálja a józan okosság, az ész, a lelkiismeret.)

Az ösztönszerűség nélkül nincs költés; és ez leginkább a nép műveiben található, meg a legnagyobb költőkéiben. A nép ily erét, dicsősége a görög szellemnek, a legnagyobb bölcselők elismerték. Belátták, kimondták a nép és természetes költésének, meg a hivatottak rögtönzésének becsét. Azok ellen, kik a népköltést kevésre becsülnék a már idézett Pitré (Studi di poesia popol. 82 l.) Plátóra és Aristotelesre hivatkozik. „Plato — így szól P. — elismerte, hogy az igaz poesis abban a tehetségben áll, mely rögtöni ihletségben tud éneket teremteni, s megjegyezte, hogy egy chalcedóni ember, bár mindenek közt legtudatlanabb, az ihletés perczében legszebb hymnuszt alkotott, a mit csak valaha alkottak.“ És ugyan ő említi, hogy Aristoteles mondá, hogy egy syracusai ember rögtön ihletésében alkotta legjobb verseit.

És ez ihletésnek vagy hevülésnek több fokai vannak. A műköltő tartós hevülete, melyben terjedt és emelkedett, nagy igazságokkal, nagy képekkel teljes költeményét alkotja, midőn ábrándosan mereng egy Divina Commedia vagy egy Elvesztett paradicsom költésén keresztül. Vagy egy rövid perczre kilobbanó, melyben egy dal fakad egy pár mondatban, vagy élczelve egy epigramm. Az mely csak néha szállja meg a lelket, vagy a mely rendes szokássá lesz, mint Goethénél láttuk. Néha betegségge is válik. Mintha csak együgyűség kellene ahhoz, hogy ihletetlen álmodozni, ábrándozni tudjunk, vagy a képzelet és érzések nyelvén szólni. Valami részleges nyomorekságot, ferdeséget találunk néha ily egyéneknél. Olyat mint Arany J. „Falu bolondja“, vagy Scott „Waverley“-jében az együgyű és Wordsworth „Idiot boy“-ja (ki a természetten merengve felejtí útját és teendőit) nem egyet esmertünk. De nem

kívánhatjuk, hogy ez a kóros állapot gyakori legyen, sem azt a „divinus furor“-t, melynek a régiek a költés rajongását (réület, révedezés) tulajdonították, minden nyomorúságával, a költés mel-
lőzhetetlen feltételének nem véljük; azt sem panaszoljuk, ha az ész uralma alatt kevesebben kevesebbet énekelnek — bár a kor legnagyobb embereinél sűrűn találjuk a költés tisztelőtét és ked-
vellését: de ki ne óhajtana, hogy az ész művei szépek is, legye-
nek (és így tökéletesek!); hogy a nagy eszmék éreztessenek (és
ekkép az akaratra hassanak); hogy a költőkkel emelkedni, neme-
sen ábrándozni, boldogan álmodozni a legjózanabbak is tudjanak
s hogy e végre a nép lelkében a tűz meg ne öltassék...

V.

Milyen a népek képzelt világa, a melyben költése forog ?

A népköltés sajátos színben s tulajdon felfogással mutatja fel az eget és földet; az égietek az emberi léttel szorosabb kap-
csolatban. Az égi valók serege Istentől és annak udvarától kezdve, az angyalokon, tündéreken stb. keresztül le az ördögig és annak hadáig, melyhez a boszorkány, táltos, garabonczás, óriások, tör-
pék s azon túl a hatalmas állatok: sárkány, szakállas farkas, med-
ve s több varázs erejű kigyó, jósló-madarak, stb. tartoznak, to-
vábbá az emberi és állati valók közt álló korcsok: kutyafejű tatár, hétfejű sárkány s ilyek; a fekete és fehér vagy fényes-fehér tündér-
ország (fekete és fehér ország és nép, történelmi fogalmak is; l. péld. Hünfalvy Ethnographiáját). Ilyekre nézve féktelen a népek elméjének csapongása; rendkívül gazdag csak egy népek mese-
világa is. Mindenfelől átvészli a mi neki tetszik; e tekintetben az országok határai nem léteznek.

Az ősi népnél, melylyel a modern is kapcsolatban áll, mint a gyermeknél, csak egyféle emberekből állott a társadalom. Csak egyféle embereket ismertek. Énekelnek, beszélnek, mesélnek kirá-
lyokról, nagy emberekről; de az ezek közt való különbséget nem ismerik s nem tisztelik. Mint az isten is ember-, sokszor állatképű volt, úgy a földi király is csak szántó-vető, pásztor, mint ő maga. Hiába mondja el, hogy annak milyen palotája, mily özön kincse van: csak olyan az mint más, csak egy a népből, mint Homérnál Odysseus, kinek udvarában nagy-evő kérők vendégeskednek, fogyaszt-
ják a jűh-, baromnyájakat, kinek felesége fon, sző, kinek bizodal-
mas barátja a kanásza, stb.

Az ily képzelt egyszerű társadalomban, akárhogy is, de igaz-
ság van, annak kell lenni. Az ebbeli élet gyermekes idealismussal van felfogva. Ha a valódi élet nem teszen igazságot, tenni kell a képzeltnek, a mesésnek. Ez az egyszerű ész követelménye.

Az érdeme a kitűnés. A gyermeki észjárás szerint, a ki erősebb és eszesebb, az az első: rex erit. (Hor.) Azért kell egy felsőbb, egy túlvilági életnek is lenni; mely tehát nem kényurak vagy ámitó papok találánya, hanem a tökéletest kívánó, követelő gyermekies idealismus követelése. Az embernek igaz ügyében segítségére jönnek a felsőbb hatalmak, rendelkezésére áll — a csuda. E nélkül nincs segítség; nem képzelt a gyermekies nép istent sem. A rossz, az ördög vagy más gonosz tényező kijátszatik vagy legyőzetik, sokszor parányi erő, egy gyarló ember, együgyűnek látszó fiú által, ki a népnek képviselője — kicsiny Dávid a nagy Góliáth ellen. Ez a szegény nép reménye, vágyása, a nagyok felhasználása ellen. A nép optimista. Egy mese sem végződhetik a bűn győzelmével. S ha a dal, kivált a ballada szomorú a végeredményben, meg van az oka. A mese a felső, képzelt túlvilágban játszik; a ballada s efféle a közelebbi időkben; amott az ideál, itt a szomorú tapasztalás hazája van. Ott a csodák tökéletesen hoznak helyre s intéznek el mindent, itt a gyarló és gonosz emberi akarat rendelkezik. Nem természetes, nem észszerű, de még érett elmének is kedves dolog; mert szép és „jól van találva.“

Az igazság-érzet meg van a népdalokban is. A népdal sohasem dicséri a hűtlen szeretőt; nem hagyja büntetlen a házasságtörőt. Sohasem éneklí meg azt, ki a szegénynek egyetlen-egy juhát veszi el, a nélkül, hogy meg nem lakoltatná. A betyárság nem egészen bűn nála; a kivégzett pusztai hőst sajnálja, mint szép, derék legényt, áldozatját a maga indulatján kívül a hatalmasok kényének: de egyet sem búcsuztat el a nélkül, hogy szájába jóra intő beszédet ne adna. Még mikor hazájáról nem tudott semmit, nem jogos csak terhelt fia volt hazájának: akkor is szeretne jó királyait, áldotta őket százévekig, nem engedte meghalni a Barbarossákat és II Józsefet, visszavárta a rég elhunyt Napoleont, szerette néha még földesurát s a közkatona is kegyetlen tisztjét, ha ez néha jó szívet volt iránta. A nép teszi halhatatlanokká az igazságos Mátyásokat s a lovagias erős Lászlókat. A nép tud szeretni; ha néhol változó eszű, azt elnyomói okozták, és kivált izgatói.

A nép erős igazság-érzetét, alapjában tiszta lelkét nagyon is dicsérőleg jellemzi egy német tudós, midőn egy helyen azt mondja, hogy a nép költészetében, mint kristály-tiszta vízben csak egy elundorító hajszálnyi sincsen. És Grimm midőn mondja, hogy a népköltés „az ősi ártatlanság állapotában él, meztelen, ékesítetlen hordja magában az isten képét.“ Vajon igaz-e mind-ez? Vajon nem a költői lelkű népbárátok túlzása-e? Vajon nem igazabb-e az ellenkező?

Meg kell ismét jegyeznem, hogy nem akármely népről, nem

is épen a mairól, vagy akárhol előről van szó. De a népről, mely sem elnyomás által megrontva, sem irányozatlan művelődés által elkorcsosítva nem volt. A népről összesen elvontan, arról, melynek lelkéből a tökéletesb dalok s effélék fakadtak. Ily népről állítjuk, hogy dalaiban, költeményeiben erkölcsiség uralkodik. Nem minden kívánságnak megfelelő; de az emberies józan kívánatoknak igen.

S nem volna benne erkölestelenség, hajlandóság család és társadalom elleni bűnökre, könnyelműség, elnézés a lopás, rablás iránt, tiszteletlenség a felsőbbekhez, a szerelem szabadossága...?

Valóban a nép és annak dalosa bir emberi gyarlóságokkal, de míg elitélnők, meg kell értenünk viszonyát a társadalomhoz. A nép fia sokkal erősebben van kötve osztálya hagyományaihoz, szokásaihoz, a primitiv ember ősi sajátságaihoz, mintsem erkölcsikép könnyen változhatnék. Semmiféle megrendülése, átalakulása a szellemi világnak, sem reformatio, sem forradalom nem alakíthatja mássá szellemének alapjait. Ésszerűtlen marad az új helyzettel, új elvekkal. Nem érti vagy nem igazán érti az állam törvényeit, a maga kötelességeit; nincs okszerűen kötve az államhoz, annak változó rendszeréhez. Nem érti miért adózik, miért harszol; nem érti miért kell annak lenni boldogabbnak (gazdag), ki érdeke nélkül többet örököl, ki henyén szaporítja kincseit s e szerint csak magának él... E miatt a bűnei egy részt a társadalmi helyzetéből folynak. Inkább a magasak, mint a nép romlottságát tanúsítják igen sok esetben.

Az ő felfogása szerint is vannak bűnök s azok szerinte is meglakolnak. A mesékben, a dalokban meglakol az áruló, a hűtlen szerető, a szegényt elnyomó hatalmas, a szüleit megvető gyermek; még a nagyok ellen kegyetlenkedő betyár is. De bizony nem mind azt tekintí bűnnek, a mi a bonyolódott szerkezetű társadalmi élet kedvéért olyannak jelel ki a törvény casuistikája, a mi kivált a formások megrottásában, nem értett kötelességek teljesítésében áll. Nem tagadhatja meg igazságérzetét s a miatti belső felháborodását, kivált midőn az erkölcsi tisztaságot a tisztátlanok, a munkásságot a herék követelik. Látván, hogy a keresztyén társadalomban nincs igazság, a melyet a keresztyénség szelleme követel, más, eszményi társadalmat alkot képzeletében s e végre a költés, a mesék, dalok, balladák hatalmasabb tényezők, mint a műveltek költészete.

Az ő eszményi hazája a keresztyénség előtti állapotban van. Nem adta meg magát soha a művelődés által idomított társadalom kellekeinek, sőt ellenkezőt érez vele, s ott a hol a műveltség közelről érintkezik, mondhatni, örökös harcokat folytat ellene. Ott jár az esze, hol a nagy vallás-alapítóké járt. Az hangzik

örökké fülében, a mit azok mondtak a szegényekről, erőtlenekekről, az elnyomó hatalmasokról, stb. Meg az a mit a legújabb társadalom-javitók hirdetnek. Abrándjai, szabadabb perczeknek édes álmái, mindig ellentétben állnak a valóval. Neki, ha nem mondja is, egyenlőség kellene, jog- és vagyon-egyenlőség; mint a természetben van, hol legfelebb a testi erő teszen különbséget. Innen a társadalomtól való elszakadás, melynek nyilatkozatait már említettük.

Egy-egy vallásos forradalom nem zavarja fel a néptömeg legalsó rétegeit. A keresztyénség sohasem foglalta el egészen a nép lelkét. Nem volt neki elég; vagy nem volt egészen hozzávaló. Magasztos képeihez, fenséges humanismust lehellő paraboláihoz, megragadó paradoxonaihoz vonzódik; azokhoz, melyek bár gyarlóbban, meg vannak más nagy bölcseknél, Buddhánál s a keleti és görög bölcseknél és nagy költőknél is. Ezek alapján kiált ma is jogokért, egyenlőségért, a demokratia megalapításaért.

De a pogányság sem enyészett ki soha egészen a nép lelkéből. Annak természet-imádásra vonatkozó tételei, szertartásai, szépségei, a természet hatására állandóan megmaradtak nála. A ker. szentek elfoglalták a volt istenek és félistenek helyét és olykor templomát. Átvette a nép az amuleteket, a varázslás formáit, tárgyait, a jóslás neveit s talán igéit is. A tanok és cultusdolgok nagy része amonnan szállott át: az olvasó, mely a kelet-indiai bálványokon látható, a buza-szentelés, mely a Ceres ünnepléseknek felel meg; a keresztelés, a régi népek tisztító mosódásának változata (Maury A. La magie et l'astrologie ... Dieffenbach Völkerkunde Ost-Europa's I. 154 stb.) A tantételekről — háromság, elégtétel stb. nem szölok.

A bűn, vagy erkölcsi ros megítélésében oly állásponton van a nép, mely nem felel meg a ker. morálnak. Ezt nyílt panaszként emlegetik a XVII. évszáz papjai, többek közt Geleji. „Csak névvel nem tettünk vagyunk keresztyének.“ A reformatio sohasem tett kellő hatást, nem lépett általa életbe a tiszta erkölcs, mely az Evangyéliomhoz kívántatik. A régi szabadabb társadalmi élethez vonzódik, annak feltételeihez szabja magát, a hol csak lehet. Olyan mint a gyermek, melynek azok a vágyásai ma, melyek ezer évek előtt voltak, mely ma is az ős-ember képviselője. A nép lelke, e mellett, olyan föld, melyben az új idők igéi megfogannak, de a régiek gyökerei is folyvást tenyésznek s melyben a búza, mint ő maga mondja, gyakran változik e miatt rozsza vagy egyébbé. A szabadabb időkből maradt hajlamok s vágyások okozták, hogy a maga erején, saját kebeléből való képviselői által megszabadult a középkor papjainak babyloni fogságából; megostromolván gúnydalaival Jérikót. De kivágyik a reformatio szabta

formák, annak erkölcsi szigora és terhei alól is; a mennyiben ezeket sokszor a túlzás, sőt színlés tartja fenn. Ezek ellen zúgó-lódik és izgat Burns és a népnek több költője. Calvin és Knox elvei szerint könnyű (egy írónk szerint) meghalni, de nehéz élni. A nép pedig élni akar, annál inkább, minél nehezebbé teszik neki az életet. A keresztyénség tételeit elfogadja; némely részét képzelő tehetsége kedvelli, más részét humánus lelke. Nem sokat gondolkodik felőlök; nem theologus: azért van vallása. Énekeit buzgón zengedezi; mert általában is éneklő hajlandóságú; meg is válogatja s finom érzékkel választja ki és tartja meg a legjobbakat. De erkölcsi kívánatait könnyen felejtí, törvényein hamar túl teszi magát. Kitészik ez meséiből s más elmeműveiből. Istenre, kire komoly óráiban esküdni is vonakodik s alig mer, oly tulajdonokat ruház, melyek káromlással határosak. Mondáiban Jézust a nép egy fiává teszi, jóltevő elmés emberré („ember fia“). A szenteket néha bohó emberek gyanánt szerepelteti; vagy ügyes, eszes csodatevők gyanánt. Péter a menny ajtajánál meglehetősen bárgyu alak. Sz.-Antalt az olasz, ha megharagszik, leszállítja talapjáról s a tengerbe veti. Más szenttől néha furcsa dolgokat kívánnak, például szeretőt kérnek, úgy mint a pogány mythológiában Venustól vagy Junótól, ki szintén a menny királynéja . . . A nép a Krisztus-alapította egyházat effélékkel nagyon alászállította a monotheismus fenségéből, le a paganismus vonzó, regényes tájaira s a keresztyénség szellemét a maga kedve szerint különös irányba terelte. S nem birtak vele vallásos vezérei; elnézték ősi bohó, sőt erkölcstelen cselekvényeit, szertartásait, engedték mondáit, babonáit nemzedékről-nemzedékre örökölni, maig fenmaradni és maig tenyészni. Így a népiség inkább megmaradt; de vele a keresztyéntelenség is: az amulettek, varázslatok, a babona sok ősi neme: rostavetés, halottjósítás, ráolvasás stb. Az ördög maga is aligha nem élő való maig. Szerepe van mint ijesztőnek a nép ellenében; fentartója itt-ott (valamilyen) keresztyénségnek — ellenség létére! — sőt talán a morál támasza némely buta népnél, mely azonban a keresztyén és — nemesebb értelemben vett — nép nevére is alig érdemes. Az ilyennél s félő kisebb mértékben másnál is, ha lelkében az ész világa meg nem gyújtatik, a legősibb babonászkodás, rémlátás, fetis-imádás is megmarad.

A most említett keresztyéntelenségre nézve megkísértettük azt hozni fel magunknak, hogy a mit a nép ama szent dolgokról és személyekről tiszteletlenül vagy ellenszenvesen mond: tréfásan, tehát önmagával ellenkezésbe jöve, mintegy önmagán kívül mondja, — esztelenségből, vagy önfeledettség játsziságából. Tehát komolyan nem vehetni, mint a pogány istenekkel való ilyen elbánást sem. Maga a vallással együtt járó, sőt, úgy látszik, attól elvál-

hatatlan anthromorphismus hozza ezt magával. Oly istenhez vágyunk, csak oly istent ismerhetünk el, a kit szerethetünk, a ki szeret. Ez (kivált egyszerű embernél) csak ember-forma való lehet. Így aztán az emberfélében nem csak isteni, hanem igen sok emberi tulajdonok is tűnnek előnkbe s ezek amazokkal ellentétben. Ezek a tulajdonok s ez az ellentét idézi elő azt, a mit említünk: a szent alakokkal való kicsinyeskedést. Csak az a vallás marad meg állandóan erősnek, hatásosnak, melyet ettől megőriztek, például a sémieké. Ha a művészet, vagy a mi azt vezeti: a nép képzelődése emberiessé teszi az istent és szenteket, a vallásos tisztelet is alább száll . . . A nép, sőt általában az ember elméje nem teheti, hogy a ki ember-forma, erőtlennek ne nézze s úgy ne bánják, ne játszóék vele.

E mellett az is igaz, hogy a komoly és nem komoly vagy já'szi dolog nem olyan merő ellentétek, mint a tovő és tagadó mennyiség, vagy a dombormű elő- és hátlapja — mihez némely aesthetikus hasonlította. Nem lehet azt meghatározni hol van e kettő közt az elválasztó vonal; hol van a fordulat vagy megszegődés pontja; mikor, mikép esik át a két ellenkező hangulat vagy hangnem egyikéből a másikba az ember lelke.

Csak annyit mondhatunk, hogy a ki gúnyolni tudja vagy játéka tárgyává teszi az apját vagy anyját, csakugyan nem szereti azt egész lelkével, kivált ha ez a gúny ismétlődik, csendes órákban is nyilatkozik vagy épen állandóvá lesz. Vagy szeretheti, de nem tisztelheti; enélkül pedig amaz állandó és nemes nem lehet. Tekintélyét tettei irányzójául el nem ismerheti.

Ha már a népnek ilyképen ősi metaphysikája, világ- és természeteszemlélete megmaradt, legalább a nagyjából: bizony megmaradt erkölcsisége is, a mely evvel kapcsolatos. E mellett a népnek szabad önérzete nem lehet, mert magát felsőbb hatalmak kénye alatt érzi, melyeket pedig a képzelete alávon vagy épen megtagad; társadalmi kötelességei egy részét nem érti, más részét jogosnak el nem ismerheti; így általában véve egy rendezett erkölcsi társulatnak vagy egyetemnek tagjául magát nem érezheti: természetes hát, hogy erkölcsének alapja az ész szava, a jogosság érzete nem lehet, öntudatosan és viszonyosság ösztönéből a jót nem teheti. Teheti csak úgy, a hogy zavaros szellemi világa engedi, gyermeten, az együgyű ember esze szerint. És teszi úgy, a mint az előkelőktől tanulja, kik szintén erőszakosak párbajaikkal és háborúikkal, pogányok számos babonáikkal, csoda-gyógyításaiikkal, társadalom-felforgatók fajtalan kicsapongásaikkal, stb. A nép bűneiből tehát legalább is annyit kell elengedni, leszámítani, a mennyit a felsőbbeknek elengednek. És épen viszonyosságból. Ha érthetetlen czélokra adóztatjátok, ha fáradságos keresményét elté-

kozoljátok, ha leányait megfertéztetitek: ne csodáljátok, hogy gyűlöl benneteket s mikor idő következik reá, ellenetek lázad, veszteteket óhajtja és éneklí . . . És mégis a nép lelke, a mint költésében nyilatkozik, nem tör erkölcstelen czélokra. Csakhogy erkölcsi nézetei a maga helyzetéhez valók. A legfőbb és örök értékü törvényeket meghamisítatlan fejezi ki. Ebben nem következetlen, mint a műveltek. Ilyekre nézve nincsen szégyellni valója. Semmi undorító, sem valóban rossz . . . A fásult osztálynak sok bűne nincs meg nála. Ezek a felnöttek az (állítólag) eszesek bűnei, tehát valóban bűnök; azok az öntudatlanságéi, vagy gyermekkoréi . . .

Kivált dalai, úgy tetszik, sokszor olyanok, mint a gyermek beszéde. Eljár a szája, de nem a keze. Rosz a képzelete, ábrándos vágyása; tetteben tartózkodó. A mit például szabad szerelmezésről s ilyesről elmond, azt legtöbbször mint óhajtást, vágyást mondja el, nem mint tényét. A gondolatok, kivált az álmok nem mondhatók bűnnek . . .

VI.

Térjünk vissza a nép elméjének elemzéséhez, hogy megérthessük a népköltés tartalmát, formáját, belsejét és külsejét.

Ha az ősi ember, mint az utazók bizonyossága szerint a mai vad indián, éberebb és erősebb érzékekkel bír, szaglása, látása, tapintása finomabb, mint az állatoké is, melyekről pedig a latin vers így szól:

„nos aper auditu, lynx visu, simia gustu,
vultur odoratu praececellit aranea tactu“

miért ne volna állitható, hogy a kevésbé művelt vagy természetben élő európai mai embernek is hang- és forma-érzése élénkebb, de mindenesetre élénkebb volt még nem régen is, mint az értelemtől elhidegített művelteknek. Tehát az emberileg legelembb, legegyszerűbb formákat, a harmonia jelenségeit a hangzatban, tehát a szépet általában kiérezni erősebb volt. Nem azt az összetett szépet, vagy czikornyás túlterhelt szépet, a mit az újabb kor kifejtett, hanem a szép első vagy elemi jelenségeiből a legközönségesebb alapformákból, a nézles és érzéklés első tárgyaiból kitetszőt.

És ennek meg van a maga oka. A hangbeli szépség elemei, a változatosság az egyezéssel kapcsolatban: a természetbeli hangnyilatkozatokkal elemileg együtt járnak. A madárhangokban vagy énekekben nincs disharmonia. A szél üvöltése, a folyók zúgása, tenger mormolása vagy szörnyű és nem gyönyörködtető s akkor lehet disharmonikus, vagy ellenkezőleg dallamos, legalább nem harmoniátlan és azáltal gyönyörködtető. A természet a legszebb tértani formákat mutatja fel nemesak a gömb és kockalap és bá-

romszög alakokban, hanem ama felsőbb mérethez tartozó görbe vonallal határozott falevelekben stb. és virágrszirmokban, melyek a festők czifrázatainak, az építészet oszlopainak, a gót építés nyulánk idomainak motivumai voltak. A természetben mindig folyik a szép alakulása, alkotása; belőle van véve, mint a hangya- és méh-szorgalom stb., úgy a látással, hallással felfogható szépnek ösztöne, eszméje is kifejezése. *Θεος ζει γαίμενοι*: épen ezt teszi.

Innen magyarázható, hogy a természet hatása alatt álló nép nemcsak közvetlenebbül megérzi azt, a mit a természet vagy hangzataiban diktál neki, vagy látás által a lélekbe nyom, hanem hogy ezekhez alkalmazza magát alkotásainak tartalmában és formájában is. Sőt a nyelvben is lehetőleg őseredeti módon igyekszik magát kifejezni s tudja is ezt mindaddig, míg a művelődéshez idomítás, műveltek társalkodása által oda nem jut, hogy a külsőkre kevésbé fogékony s a belsők és eltanultak iránt legyen fogékony, szenvedőleges és minden behatásra hajtható. „Die Volksrede ist immerfort auf die Urproduktion angewiesen.“ A nép beszédében helyzeténél fogva mindig újabb, de mindig az őszivel analog alkotások létesülnek.

A nép költői, társalkodási nyelve is olyan lát, a milyen az élete, a milyen hatások alatt él: érez, gondolkodik, beszél, énekel. Ugyde a természet keblén él, munkálkodik. Öröklí szavait, szókötését elődeitől úgy, mint a művelt osztály, de egyszersmind újak találására vezeti az, a mit újabbat lát és hall, vagy a mi érzéklései nyomán benne eszmélkedést gerjeszt. A művelt társadalmat, mely a természettől távol él, mi indítaná a természet ősi hangzása és ezen alapuló nyelvezet megtartására, másfelől újak feltalálására. Nem szemléli az élő természet jelenségeit, a mindig újabb meg újabb formákban felmerülő bájokat, a mindig régi, mindig új világításban feltűnő tájakat, a soha eléggé nem élvezhető, csak megszeretve élvezhető gyönyörűségeket, nem hallja a hozzánk szóló természet zenéjét, a szellő nesztét, a szél süvöltését stb., a patak csorgását, a folyam zúgását, a vihar egész erejét, a hideg gyötrelmét nem érzi, a madárhangok scaláját nem ismeri stb. Nem látja a változatosan kodvest vagy rémitőt, a napfényben, az alkonyon, az éjben a dolgok különféle formáit. Nem azokat, mik kezdetben a mythusok, utóbb is a népmesék létrejövését okozták. A természet rá nézve holt állat, életjelenségek nélkül, holott a népnek most is élő táplálója, anyja, fenyítője s tanítója.

Ezért különbözik az a szólás és összesen a nyelv, melyet a természet ad, meg az, melyet a természettől távol alakítgatnak és idomítanak. Amannak alakulásában, módosulásaiban az ember a természettel áll szemben, annak idomító hangzataival, alakjaival telik meg minden érkeke; emez az ember elvont gondolatai. el-

tanult, de nem értett szólásokkal, mesterkéltn hangzatokkal, conventióval író elme összehasonlításaiból idomult, kikerülve azt, a mit nyersen, érzékiesen a természet zenéje adott, a közvetlen hatású és értelmű szólásokat s azok helyébe a sokképen átidomított tropusokat tévén. Kiváltképen a több nyelv tudása okozza, hogy a művelt osztályok beszéde, az ősi szólás életének egész frissességét és erejét meg nem tarthatja, a szók életerejét nem érzi, a valódi első jelentésű vagy természetes szók az ember elméjében meg nem ragadhatnak, vagy ha igen, de nem tenyészhetnek, nem szaporodhatnak. Ezért mondhatni, hogy a nép nyelve egy tekintetben ősrégi, mint a természet zenéje, más tekintetben mindig újuló, mint a természet egyes élőfáinak, növényeinek, állatországának szaporodásai. A tájszólások mutatják azt a sokféle hangszínt, melyet a nép különböző vidékeken feltalál, melyek szerint szókat alakít, módosít, — legtöbbször a természet utánzásául, de néha nem tudni miért. Ellenkezőleg a művelt irodalmi nyelv, mely ha alkot is a tovább fejlődő értelem kedvéért, annak eszközeivel alkot: összetétel, szóelemek toldása, mondatbővítés és szójelentések és viszonzások módosítása által. Ez is teszi azt szegényebbé, szabályzottan merevebbé. A nép-nyelvnek nem lehet minden szava a természetből vett vagy a természetbeli hangokkal ma is kapcsolatba hozható. A nép nyelve is fejlett, elvontabbá s finomabbá lesz lassanként. De míg ez nem történik, a természetesség közvetlen származás vagy friseség és így érzékileg vagy sajátosan jelelő erővel nagy mértékben bír. Tehát

1. Természet-utánzóbb. Nagyobb mennyisége van itt a hangjátékoknak. Az ikerszókat a néptől tanuljuk. A hangutánzásokat Homér vagy Virgil vagy akár Béranger a néptől veszik. A mint a néptől távolodunk, mindinkább kevesedik nyelvünkben az efféle; azaz beszédünkön mindig kevesebb nyoma lesz a természet zenéjének. A mult századbeli íróknál még találjuk dib-dáb, giz-gaz, lim-lom, tül-tül stb. kifejezéseket, — ennek szépen nyomára jut, a ki Faludi vagy Illei, annyival inkább Cserei és Mikes nyelvtét hasonlítja az újabbakéhoz. Ma pedig már az ilyeneket elítélnék s nem alkalmazzák; ha igen, akkor oly szerencsétlenül, mint több népies szólást (hereze hurcza, juhászodik-johádzik, szívós, húza-vona stb.) szoktak.

Közmondásaink egy részét épen ezért nem értjük vagy csak félig értjük.

Kikiáltották, hogy ez a hangutánzás csekély dolog, nem méltó a mai nagy hivatású, magasan szárnyaló költéshez. Ehhez, meglehet, nem. De ez nem az a neme a költésnek, mely legerősebben hat s melyet leginkább szeretünk; úgy látszik, hogy a kor legjelesebb költői, a magasabb neműekben is folyvást meg

tartják a szép hangzat s természetesség leghatóbb jeleit: az alliterációt, a rímet stb. Ilyekhez tartozik a hangzat említett tulajdona is; alkalmas helyen kellemesen hat ránk, természeti szépséget okoz, melyről kár volna lemondanunk. Nem is mondanak le pld. az alliterációról sem Hugó, sem Tennyson, sem Arany, sem Petőfi.

2. A népköltés s általában a népies beszéd nyelve összerübb, érzékiebb. Különösen pedig az a kiváló tulajdona van a művelt beszéd felett, hogy míg emez nem tulajdon jelentésű szókkal él, amaz első természetes jelentésben használja a szókat. A kettő egymáshoz mindinkább közelít, a mint a képzelődés szűnik életet, mozgást tulajdonítani a természetben élő, de nem mozgó dolgoknak: de nem azonos és azonossá soha sem lesz. A népnél soha sem lesz szárazon metaphora vagy allegoria az, a mit mi annak veszünk. A nép a physikai valót mondja, mikor a természetbeli nagy változásokat, légköri tüneteket emlegeti, azok közt és azok hatása alatt kelt és tartott érzéseit beszéli. Mi pedig az ilyekkel rendesen úgy vagyunk, mikor emlegetjük, mintha a nép tigris, oroszlánt, cédrust, Libánus hegyet említ és énekel a biblia és énekeskönyv után. Soha sem látott ily állatokat, sem ezek pusztításait, mint mi nem éreztünk zivatart vagy pusztai magányt, vagy nem láttunk nap keltét, nem üldöztek, nem éhezünk stb. Ezért mondjuk, hogy a természetbeli dolgok és onnan vett képek valóban élők és eredetiek a nép meséiben s egyéb elmeműveiben. Már előbb szoltunk a népköltemények létrejövéséről és a közvetlenségről: azokból következik, hogy igazabbak az ő gondolatai, valóbbak, nem keresettek szólásának formái. Vegyünk még csak egy példát: A nép angyalt és ördögöt mond, igazi jelentésében: mert hány ember látott közlől és testi szemeivel ördögformát, boszorkányt, vagyis annak képviselőjét, medvét és rút vénasszonyt. (A vénség rúttá tesz. A „turpis senecta“ pedig kiválólág az elcsigázott és hysterikus nők tulajdona!) A lidércz és lidércznyomást mi emlegetjük metaphoraül, homályos okú benső elborultság vagy kin jelzésére, a nép látott bolygótüzet, hegyek mélyedéseiben felhőalakokat, érzett álmában — az álom-élet a valódi-val összefoly a gyermeknél és együgyű embernél — boszorkánynyomást. Tehát ő érzettet vagy érzettebbet mond, mint mi, kik csak úgy változatos szólásképen mondjuk e szólásokat, mint Gyöngyösi vagy a falusi vőfi a Mars, Venus stb. nevét, melyekben nem hihettek. — A nép virágnak mondja kedvesét. Úgy mondja, mert szebben ember nem mondhatja s így mondta a régi magyar is. Erősebben érzi a nép, mi hasonlat van egy vasárnapra világos színekbe öltözött vagy legalább viritó arcú leány vagy bokrétás férfi („kis bokréta“ = kis furcsa nő) és egy szál virág közt, milyen az ember magasságú rózsza vagy liliom. És

itt-ott meséli is, hogy a leány vagy gyermek virággá, fává változott. Ide mutat a leány rózsafán terméso, „Eszem a teremtfádat“; „Átkozom a teremtfáját“ kifejezés, — más népnél is. Eről utóbb.

És az ily képek, a népnél élőképek egykor, ma is élőbbek, a művelteknél tropusok, hasonlatok, mivel az örökre szép s mindig azon módon szép természet kebeléről vétettek, a természet keblén élő ember érzésével örökre egyeznek, egyfelől újabb meg újabb kifejezésekre vezetnek, másfelől a költés nyelvezetében mindig vonzó drága gyöngyök maradnak. A rózsánál, violánál, nap, hold és csillagnál, reggel, est, hajnal éjjelnél, fű, fa virág-bokor, erdő, falevél, harmat, eső, zápor stb. stb. soha sem találhatók szebb tárgyai az emberi érzésnek; egyszerűk, de ép azért fenségesek, soha egészen meg nem szokhatók, úgy, hogy bár csendesen, szépeknek ne éreznők, úgy hogy alig érezve nem vonzanának, nem emelnének.

Jó részt magában foglalja a népköltés mindazt, a mi a természetben van, mindazt, a miben az ember képzelme, érzése gyönyörűséget talál, a miben gondolatainkat megtestesítjük. Azért van, hogy egy nagynevű költő Wordsworth hajlandó volt azt állítani, hogy a nép nyelve elégséges a költőnek a műköltéshez is (Brandes Engl. Naturalismus (111 l.).

3. A népköltés nyelve sok szó eredeti jelentését, ősi alakjait megtartotta. Sok régi kapcsolatot, mely lassanként elfeledendő árnyéklatokat tüntet fel előttünk. A népdalokban jól esik a nyelv tanulójának, a régi nyelv szépségei megtartásán igyekezőnek találkozní némely régies szép szólásokkal: színméz, szinarany, búbanat, kerek erdő, hajnal hasadása, gerlicze bűgása, fű-fa, ezerjófű, halálmadár, madár-tej, szemefénye, árvalányhaj, patyolatng, kupabor, világlánya, világnépe. És sok jó régies szófűzést: a halál lekaszál, lova lába indulóba, bús az idő, megvirad még valaha. Oly sok egyszerűen fenséges tartalmú szólás. Oly sok mély és valódi érzésnek méltó burokjátul szolgáló beszédvirág. Igazi, szabad levegőn tenyészők, valóban élő és illatozó virágok. S talán a magyar népmesék oly tulajdonokkal bírnak e tekintetben is, milyekkel műveltebb népekéi nehezen. Azokon már a műköltők vagy a nem együtt érző gyűjtők keze szennye érzik, — vagy mivel városiabb-életők a nyelvezetet minden néprétegnél egyenlősítette. (De ezt a németre nem merném alkalmazni!)

Azok az egymás mellé sorozott mondatok, kerekdedség és összefűzöttség vagy bonyolultság nélkül, — mely utóbbi esetben az alárendeltek eredeti mivoltokat, értékeket már elvesztették, legálább nehezen érezhető ki az egyes mondatok értéke, — mint az összepontosított monarchiákban az egyének, vagy a gépnek egész alkotmányában egyes kerekék, alkotórészek czélja: ezek is ide tar-

toznak. A kevés, de indultatos kötőszók, melyek mintegy felriasztják a figyelmetlen elmét, de egyszersmind a beszélő heves érdekelttségét tanúsítják, izgatottságot akarnak gerjeszteni a hallgatóban is. Azok a naiv beszédet mutató ismétlések, a közbeszótt refrainek, felszajgó szólások („jótét helyett jót várj!“), melyek költői röpülést vagy élénk szállást adnak a nép prózává nem merevülhető beszédének. A közbetett indultaszók, közbeszédben is gyakoriak: hát, ni, jaj stb. Olykor grammatikai összefüggetlenség, mert az indulat összefüzné, de néha össze is bonyolítja a beszédet a nélkül, hogy anakoluthiája miatt érthetatlenné lenne. Ezekkel szemben a rövid mondások, sentenciák. Hiánya az idegenből vett nehézkes alkattú és mozgású ige-alakoknak, melyeket a nép gyomra nem vett be soha, a látand, látandott, látszik s több ilyféléknek, — a németet majmoló összetetteknek és terjedelmes szóknek, kivált kötőszóknek, melyek legvilágosabb jelei a tulságig elvonttá lett prózának, a beszéd központosító művészetnek.

Mindez gyermekies egyszerűségre mutat és jól esik a kor mesterkelt nyelvétől megúnatkozott léleknek, — s pedig minden lélek ilyen, melyet idealismusa olykor-olykor kiemel a közélet alsó gőzköréből, büzhödt gőzvilágból, melyet a mindennapi szenvedély megfertőztetett, — s mind annak a léleknek, melyet a régibb idők költése nemesebb eszmékre irányzott. A valódi költő pedig, a ki értetni akar, együtt-érzést gerjeszteni, tehát valódi érzéssel, nyelvérzéssel akar szólni, a népköltéshez fog iskolába menni, — mint már mondtuk — az igazi nyelvezet eltanulása végett. Legalább Wagner Richard — mint Carrière Aesthet. II. 474. mondja — a költés feladatául jeleli ki azt is, hogy (a néptől) tanulja meg az elenyészett szógyökök tudását (nyelvérés!) felébrésztetni és a szókban rejtőző érzékies képeket (Sinnbild) feleleveníteni. Lazarus hasonlókép (u. o.): „A szókat, melyeknek első eredeti vagy érzéki jelentménye valamikép feltalálható, abban az első értelemben kell használni, úgy, hogy ha lehetséges, a képet alkalmazván, a szó a képre támaszkodjék (a kép tűnjék fel, annak feleljen meg a szó!); ez a jó stíl feltétele. A szók érzéki, phantasiát érdeklő (oldala vagy inkább) mivolta, mely benne rejtetik, mint lappangó erő, az ily használat és kapcsolat által szabdaddá lesz: épen ezen épül aztán az egyszerűen élénk stíl, melyet a virággal szemben zöldellőnek, nedvvel teljesen viritónak nevezhetni.“

Nagyon fontos dolog a végre, hogy beszédünk lehetőleg velős. öserejű, népies (a szó komolyabb értelmében, talán népelmű, volksthümlich!) és ne vér- és élettelen elvont és izetlen legyen. Ehhez az kellene, hogy mint a nép lelkében még nem vezett ki teljesen a szókban levő anyagi vagy összerű jelentés érzete (sejti

hogy tapasztal a tapintástól van stb.), úgy mi se felejtsük el, hanem a nyelv történelme és a népbeszéd segítségével frissítsük fel emlékezetünkben. Másrészt, hogy az ily szókat oly szólásokban s kapcsolatokban használjuk, melyek azok életét kitüntessék, általában életszint és friss vért tartsanak fenn a beszédben. Ha az elvonttá lett szellem szó mellé oly jelzöt vagy mondományt illesztünk, mely a széllal összevág, így a szellem (talán ettől: száll) természetével összehangzik. Mondhatnók pld. száll, leng, fúvall. Így, ha a pihen és nyugszik közt való különbséget számban tartjuk s amazt eredetének tudásához képest élő valóról ezt másról mondanók. Némely szót csak úgy lehet valóban érteni s használni, ha eredeti jelentését tudjuk. Szívós nem a szívástól van, hanem szíjast, szíjforma hajlékonyságot, rugalmasságot jelent. Gáncs, gáncsol csak úgy érthető jól, ha tudjuk, hogyan vetnek gáncsot; horgol = haragszik, ha tudjuk, hogy a haragtól van s hangutánzó; kapóra jön valami mint a felhajtott lapda stb.

A régiek sok olyat mondtak, sok oly hasonlattal éltek, melyet a nép nyelvéből tanultak el, melyekre ma nem gondolunk s melyeket ma a nyelv és stíl történetének tanulója érthet s ugyanaz érzi hiányukat is. Nagyra űzi szíve — „házája szeretetére szakgat“ („ugyan rászakgat ez a fiú!“) „szép ruhákra, hirnévre, magas rangra szakgat“ stb. még a népnél itt-ott megvan, az irodalomból e száz elején kiveszett. Az ilyeneket pedig mulhatlanul kell tudni, hogy végkép el ne vesszenek. Ha egyéb nem, egy oly kincs lesz, melyet megőrizni, birtokunkban tudni jól esik. De több is lehet. Használhatjuk ritkán, de alkalmas időben nagy sikerrel, szépen, velősen; nem apró pénz, hogy untalan hányhassuk ki, nem is erőlködéssel kell alkalmaznunk, sem izetlennül felhalmozunk. Megismerhetni sok ilyet, részben használhatatlan kincset is, Heltaiból, Molnárból, Csereiből, Faludiból stb. Ma igen furcsán történik és sebes haladásunkat, üresen élettelenül könnyed és gyors előremenéssel az idegenbe jutott voltunkat tanúsítja, ha egy írónknak (Nyő XI. 169—172) azt is meg kell köszönnünk, hogy régiesen (?) magyarosan ilyeket írt: felér valamivel, kötve hiszek neki, hitelt ad a kőszabaszédnek, későre hiába jön orvos, ember tervez (!), isten végez; nem rajta fordul életének sorja, halálra válik, forog elméjében stb.

Arany, ha költeményeiben, péld. Buda halálában vagy Toldi szerelmében magyarázó szójegyzéket ad, vagy némely szólását versei szövegében kiemeli, figyelembe ajánlás végett dült betűkkel nyomatja, igen sokszor azt akarja, hogy a szók ősi jelentményét ajánlja emlékezetünkbe s magát igazolja az ilyek használatáért. Így Toldi szerelme végén: ápol, aranyfüst, asztalfő,

átrusszan, bakfitty, bakos, begy, bir, buggyan, busa (busán Aristophanes fordításában, a Glossarium hibásan veszi fel így: „busan.“) czelleng, csótár, dong és számtalan más.

Az elnevezésekkel a nép nem úgy tesz, mint a tudós, ki a dolog tárgyiasan felvehető sajátosságainak megfelelő nevet keres, vagy csak közkeletű jellel jelel, hazaival vagy idegennel. A nép — már t. i. az ideális, egyszerű s a természetet érző nép — a maga képzelődése világából, anyagiás nézlete és a dolog érzékies jelentkezései szerint, sokszor merészen felvett, alkotó képzelődése segítségével regésen, babonásan formált, babonás-vallásos s mondai vonatkozású nevekkel jelel. Az ily vonatkozások teszik a nép nyelvét költőibbé az által, hogy a dologra a név által a mythus sok félhomályos színét árasztják, mert lehetetlen az ily megnevezések alkalmával a dolog mellett az érthető névben foglalt nézletre is nem gondolni. E költőiséget veszti el az újabb idő. A Krisztus koronája, Sz.-László füve, a B.-Asszony mentája, Sz.-János bogara, ezerjófű, ineresztő fű, tetemtoldó, boszorkánypille, fusskati, vagy fűszkati stb. nem fordulnak elő a tudományban; de kivesztek a képzelődésből is. Sok ilyest nem is értünk már. Miért nevezte a nép egyik nyavalyát kelevénynek, másikat ebagnak, vagy folyosónak (futosó, rheuma, csúz) stb. alig értjük többé. Annál kevésbé a régies refraineiket: de hó reme róma, vagy hejh regülő röjtöm stb. De annyi igaz, a valódi költő, minél élesebb szellemmel született a szépnek megismerésére és felfedezésére s minél inkább közvetlen és spontán költésre hivatott, annál inkább vágyik a régiek egyszerűbb világába, tehát a nép körébe, mint már előbb Shakespeare, Göthe s a legújabbak példájából is kimutatám. És a mi a nyelvet illeti, e részben is nagyon vágyik úgy szólni, mint a gyermeki kedélyű nép: egyszerűbben, érzékiesebben. A régi szókat, mikor a nemzeti nyelvet történelmileg kezdték tanulni, a költők használták fel legszívesebben, a németeknél úgy, mint mi nálunk. Herder, utóbb a Schlegelék iskolája a nemzeti költés, régi nép és nyelv szeretetében egyiránt tűnt ki, egyiránt haladt elő. Faludi, Révai, Kazinczy különböző mértékben, de egy irányban haladtak a nyelvreform útján. Bővítették a nyelvet az ősi formában Révai korlátozotlan, de határozottan, péld. az egy tagú törzseket óhajtotta vissza s a régi képzésmódokat, Kazinczy a németek nyomán a nép szellemétől el-eltávozott, de a legfőbbekben ha öntudatlanul is, attól vonattatott.

Nem állíthatjuk hát, a mit Wordsworth mondott, hogy a népköltés nyelvéből kitelik a költés egész nyelve. Ő sem értette a dráma vagy újkori elmélkedő költés összes nyelvezetét. Sőt az ő maga nyelvezete sem egyedül a nép szavaiból áll, csak úgy, mint más, még népszerű költőé sem. De az igaz marad, hogy a

legmagasztosabb s tudományok vagy philosophia terén forgolódo költő is alapúl beszédjében a nép nyelvét tartozik venni, — jól teszi, ha tanulni igyekszik a nép nyelvétől, s igyekszik megélni a nép nyelvéből; a lyrikus pedig, ki általán emberi érzéseket, gondolatokat mond el, ha túl tér a nép nyelvezetén, ne felejtse, hogy azonnal fagyossá, mesterkéltté lehet s elveszti a közvetlenséget, mi nélkül didaktikus vagy bölcseledő lehet, de nem igazi énekszerző vagy lyrikus. Ha nem a néppel közös érzések gyökeréből tenyészik a beszéde, bele esik abba, a mit némely újabb külföldi költőknél is találunk: az elvont kifejezések szárazságától okozott bádjadtságba, vánszorgó nehézkességbe, körmondatok bonyolodottságába. Az elbeszélő kövesse a mesék tartalmas rövid mondatait, mesterkéletlen kapcsolatait, megfelelő értelmű és terjedtségű mondatok füzéseit, kerülje a terjengő mondatokat s kötőszókat, az egyenlőtlen, sokoldalú polygon formájú körmondato- kat s kötőszókat, egymásba font csavargós gondolatsorokat. Az epigramma-író a közmondásra gondoljon, ahhoz szabja gondolatai egy-egy szikráját, a mihez az voltaképp termett és kifejlett, a mi- vel alakra nézve is ősi rokonsága van.

De a valódi költői nyelvhez az kell, a mi a népdalokat szüli: igazi ihlettség. Erről mondhatni azt: „ha a költő igaz ihletéssel énekel, nyelve nem csupán a gondolatok szép burokjá lesz, mely azokat félig elburkolja és meg is dicsőíti: hanem egyszersmind valódi megtestesülése a gondolatnak, mely egyúttal szépitve s általánossá téve úgy föllengíti, sublimálja s annyira magáévá teszi azt, hogy más alakban, más testben és színben nem is élhet meg többé.“ (Athenaeum 1879. sept. 27. 394. l.)

Íde tartozik a népköltés stíljának, inkább nyelvének kötött- sége, vers-természete is. Erről a „dal nyelvéről“ szólván, beszél- tem valamit; most némely újabban felmerült sajátságokról s kér- désekről látom jónak megemlékezni.

Az ember-világban minden kapcsolatos, külső és belső, test és szellem, társadalmi állapot és műizlés, tudományos irányok és műformák stb. Különös, de igaz, hogy a demokrat világnak még a verselésre, versformákra is hatása van. Az aristokrata világ sze- rette a szép formákat, a ezifrat (ezt ugyan a legműveletlenebb nép is), a szorosan megszabott modort, hajlongásokat, feszit stb. a demokratának nincs ezekhez kedve (Amerikában az előkelők, az európai salonok feszét honosítják már meg!) A demokrata nép nem a szépet, inkább az erős t, hasznost keresi, vadászza. „Mi fizeti ki magát.“ Es ez — miről itt nem szólhatok többet — még abban is mutatkozik, hogy az ókori versformákat, de még a ro- mantikusok verselését, stropháit is mellőznék (ha tudnák), mellőzi legalább egy némely költőjök, kit Dowden a demokratia legva-

lódibb költőjének nevez, kiről több érdekes fejtegetés után e tekintetben is oly érdekesen szól, hogy ide tartozó szavai némely részének közlését nem fogja talán az érdekelt olvasó felesleg-válónak nézni.

A demokrat költő önérzetében hatalmas közönnyel lép elő; nem tekint félénken művei mögül a közönségre, hogy megnyerje vagy kilesse véleményünket, hanem úgy tartja magát, mintha mondaná: „Tetszem, nem tetszem: itt vagyok, erős és nem jelentéktelen alkatú valója a mindenségnek!” És megzavarja eddigi osztályozásainkat. És von és eltaszit, csodálatot, szeretetet vagy undort gerjeszt: de mindenesetre érdekelt. És le nem nézhetjük, érzéketlenül el nem haladhatunk mellette. Ez a demokratia hangja és arca.

Aristokrata időkben az irodalom, mint az udvari élet méltósága, megállapított modorok (manirok) által volt fenntartva. A magas eszméket és érzelmeket csak udvari öltözetben lehetett el-sajátítani is, kifejezni is. Törvényei voltak, szabatosan megállapítva, a drámának, ódának, éposznak, festésnek, vésésnek stb. Ezeknek hagyományos tekintélyök volt. És a stíl az írásbeli, vagy művészi kifejezésmód, ép oly fontos volt, mint a gondolat maga. Ily időben az elme hangulata mindig méltóságos, ritkán ragadja el a lelkesedés, az írók inkább a mű tökélyére mint a mű valódi belbecsére tekintenek. Ebből aztán az a baj lehet, hogy a költőre nézve a tárgy vagy anyag nem lesz fontossá, sőt utóbb nem is léteznek: az üres tartalmatlan forma lesz, tökélye és tarkabarkasága miatt fő, sőt egyetlenegy figyelem-tárggyá. Sokszor volt ez így Olasz-, Spanyol-, Francia- és Angolországban s azt mondhatjuk Magyar hazánkban is. A czifra felületű irodalom az udvari emberek, szép elmék, ügyes szerzők játékszerévé lett, nőké és férfiaké, — a képzelődésnek s valódi érzésnek semmi köze sem lett hozzá.

Ezeket a régi formákat, szép külsőt stb. tönkre teszi az újkori demokrat költés. Ime péld. Whitmannak „nincs nagyobb tekintély előtte, mint ő maga, vagy a tárgy, a mivel foglalkozik.“ Van ő benne, mint megjegyzi, ritmus-érzéke s ez hatalmasan mutatkozik minden írásán, de ez nagyon eredeti s csak ő vele született. Nem a művészeti formák tökélyes kristályát találni nála, hanem olyan folyadékot, mely felolvadt formát foglal magában. Mert attól tart, hogy dolgozása közben az ösztönszerűt áldozza fel a forma gondjának, az élettartalmút annak, a mi gépies. Nem ír ő úgy, mint más igazi költő sem, hogy alkotásának teljes tudatával bírna. Bizonyos hangzások (hangulattal!) előre megszülemlenek lelkében, ezek felébresztik képzelmét s ez dolgozza ki azokat reflex működéssel ösztönszerűen, öntudatlanul. Az ő ars

poeticája abban áll, hogy a költő szenvedőleg maradjon az anyagi mindenséggel szemben, sőt a társadalommal és saját értelmével szemben is és maradjon vak, de tévedés nélkül erős, hogy általa amazok művészileg kifejlődhessenek. Semmi rá gondolás, semmi beavatkozása az észnek, semmi számítása a hatásoknak, vagy mintegy hátravonulás, hogy szemlélhesse, vajon művét eltűrik-e? . . . Szerinte a művész oly kevés akadozással, oly kevés vizsgálásával eljárásának s a siker oly biztos tudásával alkosson, mint a hód a hód a hogy építi lakását (ih. 485.)

E miatt aztán az amerikai demokrat költőnél sorok egyenlőségének, sorok metszetének, rímnek és más költői forma-ékeségnek semmi nyoma. Boldog bíráló, hogy ritmust talál nála; a mi kevesebb van, mint sok egyszerű prózában!

Ez a demokratia költői közül a legmerészebb, legszélsőbb, legalaktalanabb; de Dowdennnek s Rosettinek nagyon tetsző költő. És a nem amerikaiak, nem demokraták is ide sorozhatók számosan. A régi mesterkéltségek divata általán szűnni kezd. A classikai formákat, a mellett, hogy az új latin nyelvek nem is hozzájuk valók, sem költők, sem olvasók nem bírják kiállani; egyfelől az ily formák temetnek el némely becses költeményt örökre, vagy sok időre. Még a szabadabb formák is nyugósók, kelletlenek a költőknek. Sokszor meglep ez a tapasztalás olvasás közben. Hiába várjuk néha az előbocsátott hangzathoz vagy formához a megfelelő párt vagy kiegészítő részt: nem jön; más jön, a mit nem várunk, hosszabb vagy rövidebb, rímetlen, nem oly hangzású. A rímeteket némely költő alig használja: akkor veszszük észre hiányokat, mikor túl vagyunk a költeményen. A francziák meglehetősen megtartják a formát (ha szabad néhányról mindenre következtetnem): keresik a teljes rímeteket; de azt a sokféle s változatos formát, melyet a középkortól örökölték, éppen nem találjuk legjobbjainál. Kevesebb félét, de a forma nagy gondjával irnak. Demokratá létükre ebben elég aristokratások, mint nyelvökre nézve is, melyben a bevett szokástól eltérőt, sem őt, sem újat nem könnyen tűrnek meg: szeretik a formát, a rendet, a megszokottat. . . A népdal aligha nem formásabb, többféle alakú, mint akárhol. Az új angol költőknek sem találunk sok és mesterséges formáit; ezek is elég szabadon rendelkeznek a sorok hosszúságával és lejtésével. A tartalom magasztosabbá, elmélkedőbbé, a forma lazábbá, szabadabbá akar lenni.

Legújabbán pedig már kérdés tárgyává lett, meddig tartásának meg a versformák, nem pótol-e a próza minden ilyost? Egy jeles írónak gondolatait ide írom.

A vers nem elégséges arra, hogy a mai elme gondolkozása gazdag bőségének és mozgékonyságának megfelelőjen. A régiek,

kivált a classikusok úgy tartották, hogy szép vers, szép költemény a maga nemében valami tökéletes, végkép megállapodott s kizárólag oly alak, mely valamely eszmét teljesen és végleg megállapított és magába foglalt; ma pedig már tudjuk, hogy az eszmét nem lehet úgy megkötni, s hogy annak örökké tovább kell fejlődni, — s a legszebben kiczifrázott alakot is össze kell törnie, ha bele akarják fojtani. Maga a poéma a név is, mely az emberiség számára, befejezetten megalkotott, változhatatlan dolgot jelent, épen nem felel meg a mai gondolkozásnak. Régen feltétlen szépet, feltétlen jót és igazat vettek fel, ilyenben hittek; innen van egy francia naturalista szerint ama feltétlen tökéletes forma iránt való vallásos tisztelet, melyet a poesis kívánt. A verselésnek saját istene volt; a szép vers Apolló (ihlésének) megtestesülése. A mi időnkben is a tökéletesről és feltétlenről való ily káprázat tartja fenn az utolsó költőket munkájokban. . . Azt hiszik, hogy eszméknek és szónak oly rendét s kapcsolatát alkották meg (olyan neki való keretbe foglalták ez által az igazságot), hogy semmi jövő idő ezt a formát el nem rombolhatja, azt képzelik, hogy feltalálták az örök súlyegyent, vagy a hangejtés örök mozgását, mely megragadja és zengzetes hangegyezésbe vonja a szótagokat s az ily harmóniás alak sohasem válhatik széjjel. Lehetne-e ily gondolatnál csábitóbb, egyszersmind valótlanabb? A próza legsimulóbb s legmozgókéonyabb kifejezésmód, sokkal alkalmasabb az igen változékony eszmékhez. A régiek nagy költeményei amaz örök időkre számított nagy alkotmányokhoz, a piramisokhoz hasonló, melyekre rejtélyes és jelvi (symbolikus) irással szokták történeteiket feljegyezni: ma az események és eszmék fáradt agyunkon oly gyorsan villannak át, hogy alig van időnk futtában megjelelni őket s csak legegyszerűbben, jelvek és finomúl metszett figurák nélkül jelelgetjük s az így megírt lapokat rögtön szélnek eresztjük; ma irunk, nem metszegetünk. . .

E mellett, azt mondják, a próza a realis dolgok jelelésében tökéletesebb, szabatosabb, tudományosabb, személyibb (v. egyéni) egy szóval tárgyiasabb, mint ama másik eszköz, és a mi időnkben oly hajlékonyává lett, hogy nem áll alább, akármely hatás tekintetében a költésnél, melynek minden hatást tulajdonítottak egykor, melynek hurjait erőlködtek pengetni, mihelyt valamit szépen akartak elmondani. A próza lassankint mindazt magának hódítja s foglalja, a mit a versforma birt és a költés alkotott; az átvit szólásokat, a szókban levő képeket. A költők kedélyes tárgyalás-módja (humora stb). hozta létre a romantikai átalakulást; most ezt a módot a prózairók használják fel s ezek tűnnek ki általa. A próza helyezkedett az epika és didaktika örökébe; kiesi hián magának hódította a szinpadot; ez alkotta a

modern regényt. Hány ismeretes mai író kezdte versen; és felhagyott vele utóbb! Hány ilyen kritikus és regényíró van. St. Beuve maga is így vélte és kissé panaszolta is; bár példájával ellenkezőt papolt, midőn fájdalmasan emlegette, hogy eszméit, ő is, sok más is, a próza kényére bízták s így mintegy elszórták alaktalanul a mindennapi dolgoztatás hanyagságával, úgy mint aranyport, mely a tenger árjának szeszélyére van bízva.—Ma valósággal az egykorinál több ihlet, nagyobb bátorság kell a versben-íráshoz. Taine — maga is költő, de nem verselő — így kiált fel! „Csak öt-hat szép verset költhetnék! De inkább mernék vezényelni egy hadsereget. Hiszen van eset, hogy a katonák magoktól is nyernek ütközetet. De szép verset találni fel!“ Az bizonyos, hogy ma a próza a diadalmas, a kapós legtöbb embernél: vajon nem gondolhatni-e, hogy nem sokára egyedül ez lesz az irodalom nyelve?

Mindezt, nagyobb részt szorosán így, egy derék francia író beszéli. Idézni akarám, hogy mi is gondolkozunk fölöle, valamint arról is, a mi ezt neki s másoknak is eszébe juttatja: van-e a költésnek a tudomány mellett, vagy vele szemben is jövője; mert ettől függ az is, hogy ha van, mily alakja lehet s ha nincs, méltó-e a mit itt cselekszünk, hogy a költés gyökerét a szeretet vizével öntözgetjük és tenyésztetni igyekszünk. Vagy talán a sajátlagos poesis helyét valamely tudománnyal töltött, azzal párosított műve az elmének, a felidéző előterjesztő, de nem játszi képzelődésnek foglalja el, mely aztán a poesisnek könnyedségével, érzelmesen emelő hatalmával nem bírhat.

Szerzőnk (Guyau) megvigasztalja a költői formák barátait. Megbizonyítja, hogy a vers nem a mesterektől talált valami, hanem az emberi természetén épül.

A költő nyelvéről röviden de jól beszél Guyau (Problèmes 252. s köv.) Innen csak ezeket idézem. A költő szenvedélyes nyelvében lehet okoskodás, de rövidítve. A költői fordulatok hasonlítanak a nép beszédének fordulataihoz, mely beszéd taglejtéssel (gestus) előzi meg vagy kíséri s pedig közelről a cselekvést. Ha a költő egy küzdőt ír le, a mint leüt, maga a szólás is mint-ha karfelemelést, lecsapást utánozna, úgy üti meg hallásunkat. — Innen az inversiók például Hugo V.-nál. A fordulatok (tournure) ezen merész kifejezősége mellett még összerü szókat kíván a poesis, főképp igéket s a cselekvést legerősebben kifejező főneveket stb. (Mind érdekes l. 253.)

Az emotio rhythmust igyekszik előidézni a nyelvben, e végre rhythmusokban szüli meg a gondolatot is, hogy hangegyezésbeli súlyegyenlőség egy nemét idézze elő s így hullámvá tegye a gondolkozást a helyett, hogy egyenes útján engedné haladni.

Ennek legvilágosabb' példáit a héber poesisben találjuk. A gondolatoknak is vannak strophái, mint a szóknak és emezeket nem lehet leírni addig, míg a költői eszmék sora magától rendes csapatokká alakulva, s egyik a másiknak megfelelően szókbá ömlöttek. Az a benső gondolat-rithmus, mely az értelem körébe is felterjed, és agyunk sejtjei hullámszását is szabályozza, mint a héberek költői példáiból látni, független a rithmus külső hatásától. Vannak gondolatok, melyek versbe foglalhatók szülemenek; van poesis beszéd nélkül, a gondolatok kéjes öszhangzása, mely ösztönszerűleg ki akar fejeződni, a fülnek érzékelhetővé akar lenni. A legenda egy szép fiatal leányról tesz említést, ki valahányszor megszólal egy drágakövet bocsát ki szájából. Ez a szép leány a poesis; a költő gondolata, mely a mint kezd élni és zsengegni, (homályos érzésképen is) már aranyba és gyémántba öltözik, mely befoglalástól soha többé el nem különíthető stb.

Ezt tanítja nekünk s pedig tetteleg, példák gazdagságával, a népköltés tanulmánya. Én ez érvehhez ragaszkodom; hiszem amavval egy kútfőből folyik, az emberi szellem természetéből.

Ha arról van szó, bele foglalhatunk-e a költés formájába, a versbe mindent, az érzés és értelem minden gondolatát, tanát, szavát, általában mindennemű nyilatkozását: mi is azt feleljük, hogy nem. Ha újkori bölcsek nem szükséglik többé a képzelődés eme szabad játékát, a mit költésnek hínak s a rithmushoz sincs érzékek, mely a természetben mindenütt jelentkezik: kétségkívül a prózához fognak állani, avval kell megelégedniök. De ha a mi érzésünk még ennyire el nem fagyott, vagy tómpult, akkor a természet-adta utat, a verssorok alakját kedvelni fogjuk, mint a leg-
elemibb gondolatok természetes, értelmes kifejezése módját, mire a nép elmeművei mutatnak és tanítanak. Az érzésbangokat, hozzá-
jok a rithmust, mondjuk, a természet adja: az élő természetben, az embernek, e kis világnak szerkezetében, melyhez a szabatos lélegzés, érités, lépés, futás stb. tartoznak. Mint a természetben úgy az ember szervezetében minden arányos időközökben mozog. Így az emberben is a beszéd, mely az öt hevitő érzések rohamai vagy — úgy szólván — lökései által szakaszos hangzatokban tör ki, indulathangokban, érzelmes mondatokban, melyeket egy felől az értelem ad, másfelől az érzések módosítanak, amaz inkább tartalmat, ez formát adván neki. A gondolatok, a mint nyilvánosságra jönnek, közöletetni kívánván megszülemenek, formát öltenek magokra, s mivel voltaképp mind érzelmesen jönnek létre, az érzékek utján s az érzéklés számára: olyan formát, mely a szép érzésének megfelel: szakaszosan, vers-(versus)—fordulat) formában.

Ily formán a versforma nem csak előbbi, hanem természetesb is, mint a prózai forma. Tanusítják a legegyszerűbb ember

elemi szólásai. Azok az állati hangok, melyekkel halottját siratja, melyekkel örömét nyilatkoztatja, melyekbe köszöntését, halálját, kérését foglalja, tehát fontosabb mondásait, komolyabb s formulázott gondolatait, meséje mondásait, kivált pedig a benne lévő felsohajtásokat, refrainképen előforduló elvszerű szólásokat, dalai egy-egy gondolatát mind idomult alakban, harmonikus mondatokban, formásan kapcsolt szókban, megfelelő rithmusokkal szép keretekben adja elő. A gyermek nem tud játszani rithmikus mozgás, dallás nélkül; néha ilyekbe foglalja a mit másoktól nem szép formában vagy prózában hallott is; ily formában tart meg mindent. Ily formát ölt fel minden gondolat, mely az észnek is értékes, de valahogy izgatja, érdekli a szép érzését is; ezek külső belső megegyezése s összehatása által lesz állandóan kedvessé a léleknek.

Az az érzés- és gondolat-emelkedettség, a mi a poesist szüli, megmarad örökké míg ember lesz. Evvel a ritmus természetesen párosodik. Jeles költőket ismerünk, kik a poesis meghatározásához foglalják e ritmust. Ha Zola (az említett író szerint) alig érzte ezt, jele, hogy nem költő a valódi értelemben. Ha a naturalisták nem alkothatnak így, jele hogy tárgyak nem költői. Mi is volna olyan magasztos az ő realis életbeli rutságaikban, vagy köznapi-ságaikban, mi volna a mi a léleknek azt az édesen izgató hevületet és szelíd kéj-érzetet adná, mely a harmoniát előidézi, mely a gondolatokhoz hangkiséretet varázsol. Kit tesz költővé maga a tagadás, például az istentagadás másnemű imádat nélkül, vagy maga a börze ügye, vagy az üzleti csalások, vagy állati élet testisége valami eszme nélkül, a bűn, az emberi szív szép vágyása s legrosszabb esetben szánandó elesése nélkül?

Magát a demokrata poesis legvalódibb képviselőjét Whitmant is avval magasztalják (mentegetik is) a dicsérői, hogy műveiben bámulatos (!) ritmus van. Petőfi némely pongyolább művét is azzal mentették már régebben, hogy benne valódi természetes és kellemes hangesés, gondolat és forma, megfelelő ritmusa van.

Mi pedig a legjobb példájából s a nép költéséből is azt tanultuk, hogy a verselés pongyola s a rithmus tökéletlen mindannyiszor, midőn a gondolatok, gondolat-tárgyak párhuzamának a szók és mondatok terjedése s hangaránya, az indulatok különféle természetének a mondatok sora, esése, menetele nem felel meg; ha a gondolatok, nyilatkozások alkalmával, hangzatosságot, hangformát nem vehetnek fel, mi a valódi érzés heve által szokott megtörténni. A hangzatos alakra még a próza is törekszik; felölti, mint őt természettel megillető ékességet ölti ezt magára, valahányszor áthévül s a költés határaihoz emelkedik. (Est finitimus oratori poeta).

Hogy a mi időnk nem érzi vagy megtagadja a költés hatását és jogát, annak meg van az érthető oka. Anyagias élete s gépies foglalkozásai miatt, melyektől megszabadulni, megnyugodni és így nyugodtan élvezni is alig bír, ritkán tud úgy foglalkozni, úgy felemelkedni, hogy költői műveket megfelelő alakban hozzon létre. Levetkezett minden gyermekiest. . . Még ifjai sem ifjak, gyermekei sem gyermekek: csak kis öregek. Esmerjük el ezt és javítsuk; de a költés igazi természetét ne tagadjuk meg.

De hát a műköltés nem gazdagon tenyészik-e? Mikor tenyészített több és díszesebb virágokat? Több dráma, több elbeszélés versben és prózában termett-e valaha. Mily sok élvező, mily sok író, mily hatalmas — forgalom! Ezek értékéről itt nem szólva, elismerjük, hogy a műköltés, az igazi, nagy és felsőbb becsesel bír, — de feltételek mellett.

Azt hiszszük a legteljesebb virágú déli növény is virág, a kis kakukfű is az, a sokszínű rózsza is elkorcsosodott valójával s illatával és az egyszerű pünkösdi rózsza, a nép kedves szerelemvirága. Miért ne díszlenének egy időben s együtt is? Csak el ne veszítse illatát s formája rondes arányait amaz. Csak ne kelljen félni, hogy a kik az ilyeneket, a túltengőket kedvellik, utóljára majd a festett vagy papír virágokkal is beérik, melyek oly közel állanak a száraztottakhoz s elkorcsosítottakhoz, szóval az élet helyébe a gépies nem-élet ne álljon.

Mind a kettőnek virágozni kellene: a nép- és műköltésnek. Különböző, bár nem ellentétes köre van a kettőnek: a társadalmi felsőbb és alsóbb réteg. Nem teljes társadalmi egyenlőségről s a mi ezt okozná teljesen egyenlő szellemi értékről álmodni gyarlóságnak tartjuk. A ki az eke szarvát tartja s a barmok után jár, a „jövő század regényében“ sem lehet ugyan az, a ki a phalanszèret kormányozza. . . Az egyenlőséget a természet akadályozza, mint egy bizonyos fokig ugyan az kívánja, rendeli és megszabja. A művelődés azon kincsét, melylyel ma bir az emberiség, semmiféle társadalmi átalakulás vagy felforgatás sem égetheti porrá. Ha ez így van és így marad, lehetetlen olyan társadalmat képzelni, melyben vagy az ég esnék le a földre s lenne egy szint vele, vagy a föld emelkednék egygyé az éggel. Olyat igen, melyben amaz nincsen emez ellen; amaz ezzel arányos és rokon, az az melyben a nép lelke a műveltek lelkét megérti s mint gyengébb az erősebbet kedvelli, követi.

A népköltés felett, hihető, fejlődhetik tovább a műköltés; de alatta élni kell a népköltésnek is, — mint alsó vizeknek, melyekből a felső vizek táplálkoznak. — a felső vizek, melyek viszont az alsó tájakra termékenyítőleg szállanak. Lehetséges, hogy itt-ott egy némelyik népnél nem a nép fia, ismeretlenül, a falu

vagy mező homályából hangoztatja a dalt, hanem a nép lelkét ismerő és szerető tanultabb költő, ki nem előkészületlenül, hanem öntudatos műértéssel s műveltséggel szól és énekel. A népköltésnek ez által emelkedik a becsé, mint közörsült s befoglalt drága kőé. Csak valódisága maradjon meg s ne alakuljon úgy, hogy a nép lelkével ellenkezésbe jusson. A műköltésnek pedig egyedüli becses és biztos alapja marad a népköltésben, mert a nép, mint mondók, egyedül bir az elemi alkotás vagy teremtés tehetségével, melytől e szerint csak úgy nem szakadhat el amaz, mint alsó vizek nélkül nem létezhetnek a felsők.

A költői formákat lényegökben, a hangzat harmoniáját, ritmust soha sem mellőzhetni, míg e két neme a költésnek egymással szemben tenyészik és hat. A szép formák e lényegének nem ismerése s ezek iránti érzéketlenség, csakúgy a népköltés nem ismerésének, vagy mellőzésének következése, mint a lényegre nem tartozó forma-tulajdonok túlzó gondja. Tanusítja ezt az irodalom történelme, csak rövid és muló megtekintésre is. A XV. XVI. százakban a népköltés hatása a jobb hangzatú, ritmusos énekek létrejövését; a XVIII.-ban az elfogult tudós butaságnak a népköltéstől való idegenkedése, a leonineket, az *e* betűs verseket, a terjengő izetlen verselményeket okozta; így okozza a népköltés iránti hidegség, vagy vele való ismeretlenség ma is a költés és versforma ellen folyó harcöt s tetteleges közönyösséget, mely legalább külföldön, az elébb mondottak szerint meg van és tapasztalható.

Imre Sándor.

ZÁRSZÓ AZ ALTENBERGER-FÉLE CODEXHEZ.

Segui il tuo corso e lascia dir le genti!

A legtöbb, bel- és külföldi szaklapok részéről az Altenbergerféle codex tárgyában közzétett bírálatok összhangzó bizonyítványa szerint, úgy az erdélyi muzeum-egylet böles-, nyelv.- és történ. szakosztálya, mint a kiadó, az általuk kitűzött azon czélt, hogy e jogkönyv kiadása által a középkori jog- és cultur-életnek egyik eddigelé tudományilag még nem értékesített emlékét megközelíthetővé tegyék a bel- és külföld jogtörténelmi kutatása részére — valóban el is érték.

Miután az Altenbergerféle codex szövegkinyomatása németnyelvű előszavának IX-ik lapján jelzett, „Der Schwabenspiegel bei den Siebenbürger Sachsen“ czimű értekezés a Zeitschrift der Savignystiftung cz. folyóirat germanistikus osztályának VI-ik kötetében e napokban megjelent s ezáltal a kiadónak az Altenbergerféle codexre vonatkozó munkálatai egyelőre be lettek fejezve, talán meg lesz neki engedve, hogy a szakosztály kiadványaiban munkálatai védelmére kelhessen két teljesen elítélő bírálattal szemben, melyek a részrehajlás és elfogultságnak erősen kidomborodó bélyegét félreismerhetlenül homlokukon viselik.

A Zarnekeféle literar. Centralblatt 1885. június 13-án megjelent 25-ik számában nyilatkozott bíráló azon fáradozik, hogy a kiadót és tudományos munkáját a deutsches Mutterland előtt lehetetlenné tegye s nagy-szebeni paizstartója a Correspondenzblatt des Vereins für siebenb. Landeskunde cz. folyóiratnak 1885. május 15-én megjelent 5-ik számában ugyanazon munkának a Vaterland Siebenbürgen részére való elvégzésén buzgólkodik.

Némileg feltűnőnek látszik, hogy a „Századok“-nak 1885. júniusi füzetében megjelent lakonikus jegyzet a Correspondenzblatt bírálatát mintegy magáévá teszi e szavakban: „E czikk egy alapos, beható *s a legapróbb részletekre kiterjedő* szöveg-

kritika, mely gondosan *s a legapróbb részletekre kiterjedve* (sic!) kiigazítja a közkezen forgó kiadás hibás olvasásait, tévedéseit s egy újabb, correktebb kiadás szükségét hangoztatja.“

Noha már ezen jegyzet fölötté futólagos alakja jogosult kételeyeket szül a benne foglalt ítélet alapossága tekintetében, mire nézve különben az országos kiállítás és a történelmi congressusra való előkészítések is lehettek befolyással, mégis kötelezve éreztem magamat ezen bírálat felemlítésére is, hogy kerüljem valamely elítélő bírálat szándékos elhallgatásának még a látszatát is.

A „Századok“-ban nyilatkozott bíráló, midőn alapos- és behatónak nyilvánítja a Correspondenzblatt bírálójának ítéletét, hátrározottan elnézte, hogy még a legkisebb részletekbe is bocsátkozó bírálatnak azért még nem kell szükségképen behatónak és alaposnak lennie, s hogy szó-kritika, vagy talán jobban mondva hajszál-hasogató betű-kritika még korántsem tarthat igényt szöveg-kritika elnevezésre; azonfelül előtte, ki az erdélyi szász írói clique-claque szinfal-titkaiba beavatva nincsen, nem lehetett szembetünő azon körülmény, hogy a Centralblatt és Correspondenzblatt bírálói ez esetben nem azon voltak, hogy a tudomány érdekeit szolgáló tárgyilagossággal bírálatot irjanak, hanem inkább egy irodalmi munkának célzatos meghurezolását vigyék véghez, hogy ez által legjobban gyűlölt politikai ellenfeleik egyikének, a meddig befolyásuk ér, kárt okozzanak.

Mind a két kritika gyűlölködő, mert nem találnak egyetlen elismerő szót sem egy eléggé fárasztó és időt rabló s kiadatlan forrásokon alapuló tudományos munkával szemben, mely új eredményeket is vívott ki; mind a kettő részrehajló, mert olyan nézeteknek fogják pártját, melyek tarthatatlansága épen kiadó által minden kétséget kizáró módon be lett bizonyítva; mind a kettő látszólagos nagy pontossága daczára felületes és még nem bizható, mert a betűhez ragaszkodik s a dolog lényegébe nem hatol be.

A „Liter. Centr. Bl.“ bírálója recenzióját e hangzatos frázissal kezdi meg: „dr. Lindner úr lehet jó jogász, nem tudjuk; de rossz kiadó, mert az illető mesterség ABC-je ellen vét. Mindjárt a leglényegesebb pontban. A kézirat, mely a svábtükör másolatát a Nürnbergi Rechtenk tévútra vezető czime alatt, továbbá a magdeburgi Weichbild- s az yglai város- és bánya-jogot foglalja magában, keltezve van egy zárjegyzetben, mely világosság tekintetében nem hagy semmi kívánni valót hátra s következőleg hangzik: „Hoc opus fecit fieri Egregius Magister Thomas Altenberger (nem Altenberger, a mint a kiadó a czimlapon és más helyen is mindig írja) Magister Civium stb. Anno domini millesimo quadringentesimo octogesimo primo, dicti sui officii Magistri civium nono“ stb.

Egy olyan bírálótól, ki egy kiadót ép oly kiméletlenül, mint alaptalanul az illető mesterség (melyik?) ABC-jének színvonalá alá nyomni törekszik s ennél fogva nem habozik őt a lehető legnagyobb méltatlansággal illetni, jogosan azt lehetne várni, hogy saját mesterségében annyira otthon legyen, hogy alapos gáncsolás ne érhesse.

A ki üvegházban ül, ne hajigáljon követ másokra. Bíráló azt mondja, hogy a codex a svábtükör másolatát tartalmazza, de ez nem igaz; mert csak a sváb Landrecht másolatát foglalja magában; bíráló továbbá azt is állítja, hogy a codex a Nürnberger Rechtnek tévútra vezető czimével bír, de ez megint nem igaz; mert a codex czimmal egyáltalán nem bír; csupán csak a sváb Landrecht tartalomjegyzéke első czimének szövegében található e szavak: Swer an disem puech daz da heizet nuerenpergisch recht icht svechen vil stb.

Bíráló továbbá kifogás alá veszi a codexnek általam választott elnevezését azon állítással együtt, hogy a codex már a 14-ik évszázban keletkezett. Mi okból? Mert a kérdéses zárjegyzetben, mely elég világos (?) Altemberger és az 1481-diki évszám áll.

Nem csak palæografiai indokoknál fogva, a mint bíráló képzele, hanem magának a codexnek hátulso kötő-füdelén álló 1453-iki évszám alapján azt állítottam, hogy a codexnek 1453-ban mindenesetre már kellett léteznie, s ennél fogva lehetetlenség, hogy csak 1481-ben irták volna össze.

Vajjon nagyobb hitelt érdemel-e a zárjegyzet évszáma (1481), mert betűkkel ki van írva? Hiszen írásban található mindkettő magán a codexen, s ennél fogva mindkettő egyaránt megbízható; mert kitől származnak, azt egyikökre nézve sem tudjuk.

A codex elnevezése ellen mindkét bíráló részéről, emelt kifogás is fenn nevezett zárjegyzet ingadozó talaján áll.

E jegyzetben ugyan Altemberger áll, de e férfiú neve a szász nemzeti oklevéltárban számos változatokban fordulván elő, a következőket találtam:

Altenberger Okm. II. 405, 420; III. 35, 56;

Thomas (Altenberger) Okm. II. 360, 361; III. 31, 207;

Thomas Literatus Okm. II. 362, 363;

Altinberger Okm. III. 237;

Altemberger Okm. III. 33; V. 1666;

Altemberg Okm. II. 375; III. 52;

Altemperger Okm. II. 400, 429, 440, 471; III. 63;

Althemberger Okm. II. 401, 407, 408, 421, 430, 431, 456, 470, 484, 485, 486; III. 39, 43, 45, 51, 53, 68, 69, 206; V. 1173 és 1176.

Miért lenne tehát épen a két bíráló részéről pártfogás alá vett írásmód a helyes, ha Altenberger ép oly gyakran s Altemperger és Althemberger sokkal gyakrabban fordulnak elő?

A kifogásolt lapszámozás tekintetében csak annyit jegyzek meg, hogy azt nem tüntethettem fel nyomtatásban sem, hol az eredetiben hiányzott.

Azon kifogásnak, hogy a 8-ik és 9-ik lapon kétszer III. áll, már a corrigendá-k által eleje vétetett.

Bíráló továbbá azt mondja: A zárjegyzet három első sorának a kiadás szerint (283. lp) az esküminta után kellene állania; de ennek a facsimile áll utjában.

Bíráló, úgy látszik, szándékosan hagyta figyelmen kívül, hogy az esküminta a zárjegyzettől keresztvonal által egészen el van különítve, ép úgy, mint az esküminta az yglai jog legutolsó cikkétől külön lett választva.

Ennélfogva bírálónak, ha ebbeli kifogásának bebizonyítása végett a facsimilére hivatkozni s saját törébe esni nem akart, vagy az yglai jog legutolsó cikkének az esküminta lapján való megjelenését is kifogás alá kellett vennie, vagy pedig, a mi kétségkívül helyesebb lesz vala, a zárjegyzet tekintetében emelt kifogásról is le kellett volna mondania.

Nem sokkal szerencsésebb bíráló a dült írásnak az esküminta keresztülhuzott szavainál való alkalmazása tekintetében emelt kifogásával, mert az előszó negyedik lapján meg van mondva, hogy az eskümintának nyomtatásban dült írással kiemelt szavai az eredetiben kitörölvék. Hol lehet itt zavarnak vagy félreértésnek helye?

Az állítólag zavaros és elhamarkodott eljárásom miatt tett szemrehányást is a legnagyobb határozottsággal és nyugalommal utasíthatom vissza.

Bíráló erre nézve is a látszat csábító hatásának engedve, alaptalan ítéletet mondott. Azt vélte feltehetni, hogy a codexet, mert az a Svábtükörre vonatkozó s a codex kiadásának előszavában jelzett értekezésem előtt jelent meg, nyakra főre lemásolták, kinyomatták és kiadták. Pedig nem úgy áll a dolog. Mert a codex első másolatát 1877-től 1879-ig sajátkezüleg és annak tisztazását 1880- és 1881-ben szintén sajátkezüleg készítettem el. Az összeolvasás 1882 nyarán már be volt fejezve.

A codex ennélfogva már 1882 óta a kiadó részéről teljesen ki volt dolgozva, de annak kinyomtatása a szakosztály választmányára részéről csak 1884 utolsó évnegyedében, értekezésemnek a Zeitschrift der Savignystiftung cz. folyóirat szerkesztősége részéről történt elfogadása után lett meghatározva. Elhamarkodott eljárásról ilyen körülmények közt tehát nem lehet szó.

Bíráló által kijelentett azon várakozás, hogy a synopsis több szakismerettel lesz kidolgozva, mint a codex, eljárása alaposágának és lelkiismeretességének nem épen a legfényesebb bizonyítványt állítja ki, mert jónak látta, a synopsisnak legalább kémprobák útján való megvizsgálását üres frázis segítségével kerülni.

Bíráló azon zármondatára, hogy a codex czíme és előszava magyarul (magyarisch) is kinyomattak és pedig a magyar (magyarische) szöveg a német előtt, szintén nem hallgathatom el válasszomat.

Ezen, ha nem csalódom, chauvinistikus zármondat találóan megvilágítja bírálónak elfogult és ellenséges álláspontját.

Ha a jelen esetben egyik német középkori jog- és kulturéleti emlék kiadása forgott is szóban, azért még is figyelmeztetnem kell bírálót arra, hogy e kiadás magyar tudós társaság segítségével Magyarországon magyar tudomány-egyetem tanára által lett eszközölve. Magyarországon az állam, az egyetemek s a legtöbb tudományos társulat hivatalos nyelve a magyar. Minden tudós társaság, ha két vagy több nyelven bocsátja is közre kiadványait, saját nyelvének kivétel nélkül az első helyet fogja tulajdonítani s kell is, hogy azt annak tulajdonítsa. Ez az egész világon így van; mért legyen csak Magyarországon máskép?

A szakosztály nem mondhatott volna le saját nyelvének használatára való elvitázhatlan jogáról még akkor sem, ha e jogfelmondás által a liter. Central. Bl. leghizelgőbb bírálatát kiadott munkája számára biztosíthatta volna is, de kedvező bírálatnak a lehetősége vagy reménye már épen nem bírhatott akkora értékkel, hogy egyáltalában csak szóba jöhetett volna.

Igy állván a dolog, már kezdettől fogva tudtam, hogy le kell mondanunk a liter. Centralblatt elismerő bírálatáról.

Az, hogy mindkét bíráló a codex elnevezését majdnem ugyanazon szavakkal kifogásolta, hogy továbbá mind a kettő főleg a munka alaki oldalával foglalkozik, hogy továbbá mind a kettő a codex korának meghatározásánál oly feltűnően a zárjegyzet évszámához ragaszkodik s végre mind a kettő a német jogtörténelem irányában megdöbbentő tájékozatlanságot árul el, arra enged következtetni, hogy mind két kritika Szébenben látva napvilágot, az egyik be lett csempésztetve a literar. Centralblattba, vagy legalább már előre meg volt állapítva a munka-megosztás a kritikus diobseurok között.

A szebeni Correspondenzblatt bírálója, ki jónak látta, nekem mindenféle jó tanácsokat adni, de azért még sem restelte, bírálatát értekezésem idézeteivel felcizfrázni, hamis tények feállításával s a tényálladék mesterséges elferdítése által tünik ki.

Állításom bebizonyításául a következőket: Biráló azt mondja: „Hogy ez“ (az A.-féle codex) „nem az 1484-ben Koberger Antalnál kinyomatott 1479-iki norimbergi reformatiót tartalmazza, azt már Libloy-Schuler állapítja meg, a nélkül azonban, hogy a codexnek első magát norimbergi jognak czimző részét közelebbről megvizsgálná.“

Ha a Corr. Bl. kritikus X-ének csak halvány sejtelve volna a norimbergi reformatióról, a sváb landrechtről és a Libloy-Schuler által jogtörtén. munkája I kötetének 129-ik lapján tett állítások értelméről, vagy helyesebben mondva, értelmetlenségéről, akkor bizonyosan felhagyott volna azon szükségképen zátonyra jutó kísérlettel, hogy egy elveszett ügyet megmentsen, feltéve, hogy tárgyilagos indokok által vezérelteti magát.

Hogy Libloy-Schuler állításai tökéletesen tévesek, azt már a kiadványok 3-ik füzetének 180-ik lapján megczáfolhatatlanul bebizonyítottam.

Biráló L.-Schulernek e tévedéseit erősen szépítgetni és elpalástolni akarva, elfogulatlan bírálónak épen nem mondható.

Biráló azon kifogására is, hogy majdnem két egész lapon szász törv. hatósági követek (többnyire comites és judices) neveivel foglalkoztam s senki sem fogja sejtetni, miért vettem fel épen ezeket a neveket s nem más nagyon ismeretes neveket a lajstromba, — már a svábtükörről irt értekezésemben (és pedig a kiadványok III. füzetének 166-ik lapján) kimutattam; hiszen e helyen nem lehetett szó a nevezetesebb szász ispánok és bírák diszszemléjéről, hanem annak okmányilagós bebizonyításáról, hogy a „nemzetségek“ az egész királyföldön el voltak terjedve s a szebeni provincia közeletében jelentékeny szerep vitelére voltak hivatva.

Biráló más helyen azt mondja: „Az A.-féle codex összefüggése a 1479-iki norimbergi reformatióval bebizonyítva nincsen“. Egészen helytelen! Mert minden kétséget kizáró módon bebizonyítottam, hogy a norimbergi reformatió és az A.-féle codex között nem létezhetik semmiféle összefüggés.

A codex korának meghatározása tekintetében bíráló a zárjegyzetre és annak évszámára (1481) támaszkodva, szándékosan agyonhallgatja azt, hogy a codex korának megállapítása végett nem csak palaeographiai indokokra, hanem magán a codexen látható évszámra (1453) is hivatkoztam.

A codexhez mellékelt 2 facsimilére nézve bíráló inkább hallgatott volna. Tekintve azt, hogy az erdélyi honismeret-egylet választmányára még a Ruland-oszlopokról irt értekezésemnek a kinyomtatás előtt általam visszavont kéziratát is bíráló rendelkezésére bocsátotta, melyet ez egészen jogtalanul az A.-féle codexről irt bírálatában felemlit, nem maradhatott ismeretlen előtte az sem, hogy

a báró Bruckenthál-féle könyvtár igazgatóságához fordultam volt: Engedje meg a facsimiléknek egy gráci mű-intézet utján leendő elkészíttetését, mely kérelem teljesítését 5000 frtnyi óvadék letéteményezésétől tették függővé.

E feltétel visszautasítására úgy a szakosztály válaszmánya, mint én kényszerítve voltunk, minélfogva meg kellett elégednünk avval, hogy a facsimilék Ásboth Kamilla kisasszony legelső n.-szebeni fényképészeti műtermében állíttatván elő, a fénynyomatok egy hírneves fővárosi czég által készíttessenek el. Ha tehát a facsimilék nem elégitik ki bírálónak, úgy látszik, kissé kényes műizlését, annak az előadottakban keresse az okát.

Az általam követett kiadási eljárásomat illetőleg be kell vallanom, hogy sajtószzerű eljárást alkalmazni épen nem akartam.

Legbiztosabban s legczélszerűbben véltem eljárni akkor, ha az A.-féle codex kiadásánál a Ficker Gyula részéről a bécsi tudom. akadémia segítségével kiadott némettükroft veszem mintául. A codex minden hátlapja és írásoszlopa kezdetének s végének feltüntetésétől azért véltem eltekintethetni, mert azt gyűjtő-kézirat szövegének kinyomatásánál nem tartottam szükségesnek.

Az írásjelek tudomra mind ott alkalmaztattak, hol azokat találtam. A jegyzetek baját szándékosan kerültem; más kéziratok eltérő szövegének közlésére annál kevésbbé voltam kötelezve, mert csak a codex szövegkinyomatását ígértem meg. Ki fogja várni inn en a középkori német jogkönyvek szövegének kritikai kiadását vagy talán épen a svábtükör eredeti szövegének visszaállítására vonatkozó kísérletet?

A kritikus voltaképeni disz-szerepe a sajtóhibákra való hajtóvadászata; sasszeme — sajtóhibák fölfedezésére még egy szak-correctornak is diszére válnék; szenvedélyyel elemzi s megolvassa a betűk hajszál- s alapvonásait s gyönyörködik a legpárányibb sajtó-hibácska felfedezésében, mert hiszen „az ige öl, s a betű életet!”

Nézzük meg a kritikus hosszukás sajtóhiba-lajstromát: dv du helyett, keyser kayser helyett, keiser kaiser h., pvch puch h., vnd und h., czv czu h., stb. stb.

Az összes sajtó-hibáknak (feltéve a kritikus csalhatatlanságát is) majdnem fele része olyan szavakat mutat fel, melyekben egyetlen betű hamis; az *i* betű pontjára vagy vesszőjére vonatkozólag a szellemdús kritikus 283 lapon 58-szor tesz kifogást.

Be kár, hogy a kritikus erre oly sok fáradságot fordított; a codex helyesírása úgy is oly ingadozó, hogy olyan sajtó-hibák felfedezése semmi értékkel nem bír, egészen eltekinthető attól, hogy e kifogás inkább a szedő- és corrector-, mint a kiadóhoz van czimezve.

De legyünk igazságosak s valljuk be, hogy egy középkori jogkönyv kiadása olyan szedők közreműködése mellett, kik némé-
tül még értenek úgy a hogy, de a középfelnémet szójárást épen
nem ismerik, mindenesetre rendkívüli nehézségeket okoz, melyek
épen a kiadó részére majdnem az elviselhetetlenségig fokozódnak,
ha egymagának kell olvasnia lámpavilágnál a correcturát és
revisiót.

Bíráló néhány jelentékenyebb sajtó-hibát talált fel, u. m.:

Az	5	lap	27	sorában	még	hozzáteendő:	noch	lehen	recht
"	7	"	7	"	"	"	daz		
"	51	"	36	"	"	"	der		
"	119	"	27	"	"	"	doch		
"	199	"	13	"	"	"	muz		
"	53	"	15	sor	a	wër (Wehr)	magyarázó	szó	wew mel-

lett megmaradt.

Ilyen sajtó-hibák még korántsem tesznek egy kiadást hasz-
navetetlené, s még kevésbbé teszik szükségessé ugyanazon jog-
könyvnek új kiadását, melynek jelentőségét úgy szövegének kinyo-
matása, mint értekezésem által elég világosan feltüntettem.

Bíráló a 6-dik lap 24-dik során a csillagot a herschilt szó
mellett kifogásolván, nem vette észre, hogy e csillag a „tudók-
nak“ az ezen kéziratban hiányzó negyedik herschiltet egész
szerényen jelezni akarta. Hasonló kiadói liczenziák még másutt
is találhatók, de azok részletes elősorolása e helyen fölösleges.

A codex szélén, és pedig a 12, 13, 31, 33, 241, 271 és
272. lapon található jegyzetek korát azért nem állapítottam meg,
mert nagy jelentőséget nem tulajdonítottam e pontnak.

Ha azok csakugyan a 16-ik évszázban keletkeztek, a mit ta-
gadásba venni nincs okom. akkor az eskűminta, Franckenstein és
mások bizonyítványa mellett nevezetesen a birsagium (magya-
rul: birság) műkifejezés, melyet Du Cange-ban hiába keresnénk,
arról tanuskodik, hogy jogkönyvünk hazánk erdélyi részeiben a
16-ik évszázban birói használatban volt.

Az, hogy a liter. Centralblatt és a Corresp. bl. kritikussai
elég fárasztó munkám számára a legkisebb elismerést nem talál-
ták, az inkább ellenök, mint ellenem szól, mert ezáltal a többi
bírálókkal ellentétbe jöttek.

Az elfogulatlanul és tárgyilagosan ítélők elismerésével s av-
val kell vigasztalnom magamat, hogy a svábtükörre vonatkozó ér-
tekezésemet felvették Németország leghirnevebb szaklapjainak
egyikébe is, s hogy még e két fölötté keserves kritikus sem tudott
valamit megváltoztatni tudományos kutatásaimnak értekezésem
végén (Kiadv. III. füz. 203—4 lapján) összegezett eredményein.

Dr. Lindner Gusztáv.

SZAKOSZTÁLYI ÉRTESETŐ.

Szakosztályunk f. hó 10-ikén tartotta meg évi zárulását, melyet dr. Felméri Lajos alelnök következő beszéddel nyitott meg:

Tisztelt közgyűlés!

Szakosztályunk múlt évi zajtalan működésével fogunk ezúttal beszámolni. Szándékosan mondék zajtalant, mert hiszen a bölcsélet-, nyelv- és történelemtudományok még sehol sem jutottak oda, s aligha fognak oda jutni, hogy az u. n. nagy közönség tóduljon hozzájuk. A most említett tudománycsoport aligha lesz valaha ideálja a nagy közönségnek; épen azért azt bátran aristokratikus természetűnek mondhatni. Ezzel szemben a természettudományok demokratikus jelleműek s hozzájuk, mint olyanokhoz, nem ok nélkül vonzódik a nagy közönség. Hiszen az a teméntelen gép és új találmányú eszköz, mely a legterjedelmesebb gyárakon és műhelyeken kezdve le a legszerényebb konyháig, ma már mindenütt közkézen forog: megannyi megfejtett mechanikai problema, a fizikának mondhatni ugyanannyi kézzel fogható része. Így mindennapiakká és közkézen forgókká a mi szakosztályunk tudománykörei sohasem lehetnek. Nem lehetnek már annál fogva sem, mert a velők foglalkozót első sorban is arra kényszerítik, hogy figyelmét a múltra, vagy az emberi szellem legfinomabb működéseire, s a szív csodás természeti emoióira irányozza. Egyszóval a mentől mélyebben beható reflexiót igénylik e tudománykörök, holott a természettudományok megelégesznek a külre irányzott figyelemsugárral és az ép érzékkel, melyeket aztán el is bírnak foglalni látványos, mutatós, csodás, egyszóval „érdekes“ tüneményekkel, — elkezdve a villamosság és delezesség elvein, le a vegytan és bakteriologia kép-mutatásáig. Jellemezzünk egy szóval, s mondjuk ki, hogy a természettudományok gyakorlati találmányaikkal a figyelmet a hasznosra, az élvezetesre, szóval az élet kényelmi oldalára fordítják; ellenben a történelmi tudományok az egyesek, s a kis- és nagy háznépek: a családok és nemzetek világnézetére, szellemi és erkölcsi vonására, cselekedeteik titkos rugóira, erkölcsi és vallásos érzetök fejlettségére, traditioikra stb. irányozzák a figyelmet. S ugyan ki nek volna kedve a nagy közönség tagjai közül, a történelmi vagy nyelvészeti analysis halvány mécsvilága mellett az elmúlt idők sötétjében s a rég eltűnt dicsőség romjai között keresgélni, a midőn a természettudományok villamos világítása mellett szemlélheti a szabad szemmel látható és nem-látható világ csodás tüneményeit?

Távol legyen tőlem, mintha az előre bocsátott pár megjegyzéssel vád alá akarnám helyezni a természettudományokat, vagy azoknak a művelőit: hiszen egy oly egyesület, mint Muzeumunk, mely a hazai föld ismertetését tűzte célul: nélkülök teljességgel el sem lehet; hanem csak rá akartam mutatni szakosztályunk munkásságának természetére s arra, hogy oly egyesület, mely magát első sorban nemzetinek nevezi, s melyet nehéz időkből a hazafi lelkesedés hozott létre: talán minden nélkül ellehet, de nem lehet el oly szakosztály nélkül, mely a bölcséleti tudományokat műveli. Az országnak nevezett földterület boldogulását nagy mértékben előmozdíthatja annak ásvány-, növény- és állatországá; ámde e földterületen lakó nemzet élete valami egyébhez, valami magasabb rendűhöz fűződik. Ha valaha igaz volt, ma valóban igaz az, hogy a nemzet történelmében, tradícióiban, szokásaiban, régi erkölceiben, vallásában s műemlékeiben él. Él legkivált nyelvében, hiszen a körül, mint központ körül jegezesednek legnemesebb érzelmeink, vágyaink; sajátos észjárásunknak, egyéni gondolkodásunknak ez a műhelye; ez a nemzeti geniusznak a tüzhelye, s a nemzeti művelődésnek a zászlóvivője.

Valóban mindig filozófáló szellem adott haladásra lökést a lomha századoknak; s mindig a bölcselő elme gyűjtött és fog gyűjtani világosságot a tények miriádjai között. E nélkül a tények gyűjtésével és regisztrálásával foglalkozó szakember a hangyához hasonlít, mely hozott zsákmányával minden pillanatban eltéved, vagy tapogatózva botorkál.

Épen annál fogva, mert szakosztályunk a magasabb értelemben vett természettudománnyal, az emberi szellem és szív legmagasabb nyilvánulásaival foglalkozik: nagyon természetesnek találok, hogy aránylag e szakosztályban kevesen vagyunk, mert ismétlem, hogy az emberi jellem magasabb vonásainak, szellemünk par excellence human működésének elemzése, földterítése s a tények filozófiai rendszerezése nem csak a mi kis nemzetcsaládunkban, hanem még a nagy nemzeteknél is, csak a kevesek, mondhatni a választottak számára való munka és élvezet.

De van egy másik szempont is, mely szakosztályunk eddigi munkáját igazolja, sőt minket továbbra is kitartó tevékenységre serkent. És ez abban áll, hogy munkásságunkkal és annak látható kifejezésével, kiadványainkkal sikerült immár megmutatnunk, hogy mi is erősomót alkotunk, olyat, a minőre nagy számmal lenne szükség e hazában, hogy a nemzet organismusában a centralizációra való nagymérvű törekvés miatt, a központi vértörlődés és a vidéki szellemi pangás beteg állapotának eleje vétessek. Az ily tudományos központok volnának arra való, hogy terjesztői legyenek annak a „magasabb általános műveltségnek“, melyet középoktatásunk törvénybe ígatott ugyan, de a mely épen tanrendszerünk utilitárius természete miatt, — úgy hiszem — még igen sokáig, — iskolázásunk szellemének megújulásáig, csak holt betűnek fog maradni.

E megjegyzések előrebocsátása után, évszázó gyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

Az élénk éljenzéssel fogadott beszéd után a titkár a választmány itt következő jelentését olvasta fel:

Tisztelt közgyűlés!

Szakosztályunk a most bezáruló évben is folytató az azt a nem sok zaj után törekvő, de komolyan értett és hatályos munkát, melyet a múltban elkezdett volt. Kellő alkalmat szolgáltatott tagjainak, hogy tudományos buvárlataik eredményeivel kölcsönösen megismerkedjenek; módot nyújtott arra, hogy amaz eredmények kiadványaink útján szélesebb körben is terjedjenek. Sajnálni való azonban, hogy a mondottak inkább csak a helybeli tagokra vonatkoznak, mert vidéki tagtársaink a lefolyt évben teljesen távol tartották magukat a közös munkától. Pedig szakosztályunknak egyebek közt az is üdvös hivatása volna, hogy segítsen azon nehézségeken, a melyeket a vidéki fejledező erők bemutatása elé a fővárosi sajtó gördít. A választmány a maga részéről előzékenységgel fogadná nem helybeli tagtársaink részvételeit, s az érdemes műveket örömmel értékesítené kiadványainkban.

Rátérve a lefolyt év történetének egyes adataira, mindenek előtt sajnálattal kell megemlékeznünk arról, hogy nagyérdemű elnökünk dr. Hóman Ottó, a budapest-vidéki tankerület kir. főigazgatójává nevezetvé ki, az elnökségtől, melyet annyi buzgalommal és sikerrel töltött be, megvált. A választmány határozatából az elnöki teendőket a mai napig, midőn a T. Szakosztálynak alkalmá lesz a megürült tisztséget betölteni, az alelnök látta el.

A tagok száma nem apadott ugyan, de nem is sokkal növekedett. Azok közül ugyanis, kik mint muzeum-egyleti tagok sorakoztak, kilépett egy, helyébe lépett viszont egy. A szakosztály helybeli tagjai közül egy muzeum-egyleti taggá lett, s mint ilyen sorakozott a szakosztályba. Ennek tagjaivá újonnan megválasztott három, kikhez számítandó még a múlt zárulésen megválasztott egy tag. Nem helybeli tagjaink, kik az első évben csatlakoztak, bár nem mindnyájan tettek eleget tagsági kötelezettségüknek, de kiadványainkat elfogadták, s így mind tagoknak tekinthetők. Ennélfogva a létszám következő volt:

a muzeum-egyleti tagok közül sorakozott	18
helybeli tag	25
nem helybeli tag	40
Összesen	83

A szakosztály főműködése szakülésein nyilvánult. Ilyen, minthogy az ez évi működés 1885. február havával kezdődött s hátráltató hatással volt elnökünk kényszerű távolléte, csak nyolcz tartatott. Ezekben 8 tag olvasott fel 11 művet, melyek közül 1 bölcséleti, 3 aesthetikai, 1 neveléstani, 1 nyelvészeti, 3 történelmi és 2 irodalomtörténelmi volt. Kilencz közülök szerzőik által kiadásra ajánlatván fel, a választmány

birálata alapján 8 már kinyomatott kiadványainkban. Megjelent ezekben azon emlékbeszéd is, melyet dr. Finály Henrik tagtárs Nagy Péter, az Erd. Muz.-Egylet volt alelnöke felett az egylet közgyűlésén mondott volt.

Kiadványainkból ez évben eddig három füzet jelent meg, tizenhat és féllívvvel. A kötelek 20 ivből hiányzó három és fél iv tartalma meg lévén állapítva, mint az 1885-ik évre szóló illetmény, rövid idő alatt szétküldhető lesz.

Kiadványainkból szétküldetett helyben és az ország különböző részeibe:

tagoknak	83 példány.
előfizetőknek	2 " "
muz.-egyl. tagoknak, kik ugyan nem tagjai a szakosztálynak, de az alapszabályok értelmében igényt tartanak kiadványainkra	48 " "
helybeli lapoknak és intézeteknek	7 tiszt. péld.
budapesti lapoknak	17 " "
kitűnőségeknek	2 " "
egy vidéki társulatnak	1 csere "

Összesen 160 példány.

Kebli zárt ülésünk kettő volt, tagválasztás végett.

A választmány hat ülésen intézte a folyó ügyeket.

A szakosztálynak nem lévén külön pénztárnoka, pénzügyeinket az idén is az elnök, illetőleg az alelnök kezelte.

A választmány elé terjesztett és minden tételében helyesnek talált számadás részletes adatait főbb tételekben összegezve, a szakosztálynak 1885. jan. 25-ikétől kezdve 1886. jan. 8-ikáig következő bevételei és kiadásai voltak:

I. B e v é t e l.

1. Pénztári maradvány a múlt évről	276 frt 90 kr.
2. A Muzem-Egylettől az 1885-iki átalány	1000 " — "
3. Tagsági és előfizetési díjakból	89 " — "
4. 2 péld. Altenberger-codex kedvezményes árában	4 " — "
5. Intercalaris kamatok	20 " 70 "

Összesen 1390 frt 60 kr.

II. K i a d á s.

1. A kiadványok I. köt. 4. füz. és II. köt. 1—3. füzeteinek nyomdai költsége	507 frt 50 kr.
2. Ugyanazok írói tiszteletdíja	518 " 75 "
3. Két fénynyomat az Altenberger-codexhez	49 " 57 "
4. Az Altenberger-codex kiadásáért járó tiszteletdíj második fele	197 " 50 "
5. Irodai költség	8 " 15 "
6. Postai "	6 " 96 "
7. Szolga díjazása	20 " — "

Összesen 1308 frt 43 kr.

III. Pénztári maradvány: 82 frt 17 kr.

E pénztári kimutatásra vonatkozólag megjegyzendő, hogy a negyedik füzet költségének nagyobb része azért megy fedezetlenül át a jövő költségvetés terhére, mert

a) míg a tagsági és előfizetési díjakban 150 frt irányoztatott elő, csak 89 frt folyt be.

b) az egyes füzetek árából előirányzott 10 frtból, továbbá 100 példány Altenberger-codex után remélt 268 frtból még semmi sem folyt be, mivel az illető bizományosok csak 1886. áprilisében számolhatnak el az átvett példányokról.

Ennélfogva úgy a tagokhoz intézendő felhívás következtében remélhetőleg befolyó hátralékos díjak, mint kiadványaink után várandó jövedelem biztos fedezni fogják a fenn jelzett hiányt.

A muz. egyl. pénztári részletes elszámolása az 1884. és 1885. évekre befizetett és be nem fizetett tagdíjakról a választmány határozatából kiadványaink következő füzetének borítékán fog közzététetni.

Kolozsvárt, 1886. január 8.

Dr. Schilling Lajos
szakoszt., titkár.

A pénztári számadások megvizsgálására, valamint a választmány által az 1886-ik évre egybeállított költségvetés iránti javaslattételre bizottság küldetvén ki dr. Farkas Lajos és Fazakas József személyében, dr. Csernátoni Gyula „A Refrainről” írt nagyobb terjedelmű művének egyik érdekes részét olvasta fel.

Szerző főképp Grube elméletét czáfolva, kimutató, hogy a refraint tisztán pszichologiai tünetnyeknek kell tartani, a mely sem egy ország, sem egy nemzet kizárólagos sajátja nem lehet, hanem az emberi kedély közös tulajdonságaiból veszi származását. Ennek következtében eredetét nem történelmi úton kell levezetni, mint a hogy Grube teszi, hanem lélektanilag kutatni.

A tetszéssel fogadott felolvasás után dr. Farkas Lajos a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság nevében jelenté, hogy a bizottság a szakosztálynak az elnök, illetőleg az alelnök által vezetett és a választmány által megvizsgált és lezárt pénztári számadásait az 1885. évre vonatkozólag minden tételében helyeseknek és kifogástalanoknak találta, a választmány jövő évi költségvetését pedig elfogadásra ajánlja.

Ennélfogva a választmány fölmentetik a további számadás kötelezettsége alól és az indítványozott költségvetés a következő tételekkel elfogadtatik:

I. B e v é t e l.

1. Pénztári maradvány	82 frt 17 kr.
2. Átalány az Erd. Múzeum-Egylettől	1000 „ — ”
3. Tagsági és előfizetési díjakból	100 „ — ”
4. Egyes füzetek árából	10 „ — ”
5. Intercalaris kamatokból	20 „ — ”
6. 100 péld. Altenberger-codex eladásából remélhető 268	„ — ”

Összesen 1480 frt 17 kr.

II. K i a d á s.

1. Az 1885-iki illetmény IV. füzete	190	frt	—	kr.
2. Az 1886-iki kiadványokra	1225	„	17	„
3. Irodai költség	10	„	—	„
4. Postai „	15	„	—	„
5. Szolga díjazása	20	„	—	„
6. Vegyes kiadás	20	„	—	„

Összesen 1480 frt 17 kr.

Ezzel az 1885-ik évre választott tisztviselők és választmányi tagok megbízatása lejárván, elnök a maga és tisztársai nevében köszönetet mond a beléjük helyezett bizalomért s bejelenti mindnyájuk visszalépését. Mire a szakosztály a szabályzat követelte titkos szavazás útján, volt tisztviselőit újlag megjutalmazza bizalmával, a távozás következtében történt üresedést dr. Szász Béla tud. egyet. ny. r. tanár megválasztásával töltvén ki, úgy, hogy a Szabó Sámuel elnöklete alatt lefolyt szavazás eredménye ez:

Elnök: dr. Felméri Lajos.

Alelnök: dr. Szamosi János.

Titkár: dr. Schilling Lajos.

Választmányi tagok: dr. Ferenczi Zoltán, dr. Hegedüs István és dr. Szász Béla.

Kolozsvárt, 1886. jan. 10.

A titkár.